નિવેદન.

આ મહા મણિમાલા વિશે હસ્તામલક વત્ પ્રત્યક્ષજ હોવાથી. કંઈ વધુ કહેવું સપ્રયોજન ગણ્યું નથી. વિશેષ કહિયે તો શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના નીચેના શ્લોક લક્ષ પૂર્વક વાંચી સમજીને તદનુસાર ગંતવ્ય માર્ગે વધા જઈ કર્તવ્ય કરી દેહાધ્યાસ સમૂળગો ભુંસી ધોઈનાખી, તત્સત સ્વાત્મતત્વે સમત્વ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન શીલ થવું ઉચિત છે.

અ. ૫ શ્લોક ૨૪.-योऽन्तः सुखोऽन्तरारामः×તથા ૨૫.-लभंते ब्रह्म निर्वाणं અ. ૮ નો ૫.-अंतकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरं ॥यः प्रयाति सम्द्भावं याति नास्त्यत्रसंशयः તથા ૧૩-છેલ્લે પાને પરકોણમાં ॐ છે તેના ઉપર જુવો. અ. ૯ નો ૩૪ અથવા ૧૮ નો ૬૫.-मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजीमाम् नमस्कुरु ॥ मामेवैष्यासि सत्यंते प्रतिजाने प्रियोसि मे ॥ અ. ૧૧ નો ૫૫-मत्कर्म कृन्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जितः॥निर्वैरः सर्व भूतेषु यः स मामेति पांडव॥અ.૧૨ ના૨-૮,मय्यावेश्यमनोयेमाम्० मय्येव मन आधत्स्व. અ.૧૭નો ૨૩, ॐ तत्सदिति निर्देशो અ. ૧૮ ના૫-૧૭-૪૯-૬૬.-यज्ञदान तपः कर्म, न त्याज्यं कार्य मेव तत्×यस्यनाहं कृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते※असक्त बुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगत स्पृहः ॥ नैष्कर्म्य सिद्धिं परमां सन्यासेनाधि गच्छति ॥ અને सर्व धर्मान्परित्यिज्य मामेकं शरणं व्रज ॥ अहंत्वा सर्व पापेभ्यो मोक्षयिष्यामिमाशुचः ॥ हरिः ॐ तत्सत्

આ મહામણિમાલા (સ્મરણી)માં ફક્ત નમુનારૂપ ર૭ મણિ પ્રોઇને ગાંઠી ગુંથી પ્રકાશ પાડયો છે. તેમાં ઐહિક પારલૌકિક પ્રેયસ શ્રેયસ સિદ્ધ કરવા અસરકારક ઉપદેશરૂપ દૃષ્ટાંતો સહિત સિદ્ધવિા જોઇ વિચારી ગુણ ઉપરજ દૃષ્ટિરૂપ ચંચૂનાખનાર સુજ્ઞ વિવેકી સજ્જનો તો હંસ સ્વભાવે વરતી સરળ શ્રેયસ્કર એવા ગંતવ્ય માર્ગે પ્રયાણ કર્યાં જશેજ. દોષ જોવાનાજ સ્વભાવવાળાં જેઓ હશે તેવાંને તો આ ગ્રંથ, નાટક ચેટક, શ્રંગાર વગેરે ભૌતિક મોહ ઉપજાવનારો ન હોવાથી, નકામોજ છે; અર્થાત તેવાં જન માટે એ છેજ નહિ. એવી ૧૦૯ મણિવાળી પાંચ માળા દૃષ્ટાંત સિદ્ધાંતથી પૂર્ણ છે તેમાંની ત્રીજીમાંથી ફક્ત નમુનારૂપે ૨૭ મણિ અત્રે આપી બાકીની ત્રીજી સાથે બીજી આખી ચાર પુવાર્દ્ધ ઉત્તરાર્દ્ધમાં લેવાનું વિશ્વનિયામક સત્તાને અવલંબીને છે તે વિષે સંધિ પ્રકાશની પ્રસ્તાવનામાં સ્પષ્ટ જણાવી ગયા છીએ તેથી અત્રે વધુ કંઇ કહેવું ઉચિત ગણ્યું નથી. સદ્ગુરૂ પરમાત્મા સર્વને સદ્બુદ્ધિ આપી સન્માર્ગે પ્રેરો, એજ અંતમાં આ ક્ષણે તો ઇચ્છી વરમિયે છીએ.

॥ इति शिवं ॥ हरिः ॐ तत्सत् ॥

ॐ सद्गुरवे परमात्मने चिदानंदमयाय नमः

—:०:—

ચિન્મણિ-જ્ઞાનમણિ, ચિન્તામણિ, સ્પર્શમણિ, સ્ફાટિકમણિ નીલમણિ, પ્રવાળ, ગજમુક્તા, સર્વ બાજુએથી સુંદર હીરા માણિ-ક મુક્તા આદિ રત્નોથી જડેલાં તુલસી કાષ્ટ, ચંદન, અને રુદ્રાક્ષ મણિએ, જળતરણ મણિ, ચિત્સુખમણિ, સુધારસ દ્રાવક મણિ, ચંદ્રકાન્ત તથા સૂર્યકાન્તમણિ, શાન્તિરસાયનમણિ, વગેરે અનેક પ્રકારના આનંદજનક મહામણિઓની સુવર્ણમાં ગાંઠેલી ...સુંદર મનોહર અતીવ રમણી ઉત્તમ પ્રકારની, અહંમમત્વનું ...ભુલાવી પરમ આનંદમય સ્થિતી કરી દેનારી-સુખપ્રદ ...મ પ્રસારનારી માણિક્યમણિ મુક્તાદિ મહારમ્ય રત્ન પુષ્પ ..., જે મેરૂ સાથે ૧૦૯ મણિગણોની પાંચ તૈયાર છે તેમાંની ...માંથી નમુના રૂપે ફક્ત ૨૭ મણિ કાઢી લઇ અત્રે મુકવામાં આવે છે. એ લઘુ સ્મરણીના મણિએ, જેવાં દ્રષ્ટાંત સિદ્ધાંતથી શોભિત છે તેવા, આખી બધી (પાંચે) માલાના છે; પરંતુ ... દ્રવ્ય સંકોચરૂપ પ્રતિકુળતાને લીધે ફકત ૨૭ની સ્મરણી કંઠમાં અગર કર કમલમાં પેહેરી રાખવા સુજ્ઞજનો માટે અત્રે મુકી છે.

ॐ श्री सद्गुरवे परमात्मने चिदानंद स्वरूपाय नमः ॥

ॐ द्यौः शान्ति रन्तरिक्षं शान्तिः पृथिवी शांतिरापः

शांति रोषधयः शांतिः सर्वं शांतिः शान्तिरेव शांतिः

सा मा शान्तिरेधि ॥ ॐ शांतिः शान्तिः शांतिर्ब्रह्म

शांतिः ॥ हरिः ॐ शांतिरस्तु ॥ शिवमस्तु ॥ ओ३म्

અથ શ્રી મહામણિમાલા પ્રારભ્યતે.

૧ – એક ખેડુત ઘણો શાંત સુજ્ઞ અને સરળ સ્વભાવનો હતો. તેની સ્ત્રી કલહપ્રીય હોવાથી ખેતરેથી રોજ ખેડુત કામથી પરવારી ને ઘેર આવેકે અનેક છીદ્રો શોધી ક્લેશ કરી બાપડાને સંતાપ

કર્યાં કરે, તેને ગાળો દઈ દુખીકરે, અને વખતે બેચાર મુક્કાપાક પણ આપી દેતી. ભાગવતની કથા થતી હતી ત્યાં મોહેલ્લાનાં બઈરાંને રોજ જતાં જોઈ, એક દીવસ તે બાઇએ તેમને પુછયું કે, બેનો ! કયાં તમે રોજ જાવ છો ! તેઓ કહે, હમે કથામાં સાંભળવા જઇએ છીએ. ઠીક. ત્યારે આજ તો હું પણ આવું છું, એમ કહી દાણા લઈ તે પણ ગઇ. કથાનો પ્રારંભ થતાંજ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું મહાત્મ્ય કહેતાં વ્યાસે કહ્યું કે. સાડાત્રણ દીવસજ જો ખરી ભક્તિથી શ્રદ્ધા અને નિર્મળ પ્રેમવડે પતિની સેવાકરી તેને પ્રસન્ન કરે તો તેને ભગવાન હાજરા હજુર મળે છે, તો જે સ્ત્રી હંમેશ પતિ સેવા પરાયણ રહે તેનાં પુણ્યનો તો પાર નથી. બસ, આટલું સાંભળતાંજ પેલી સ્ત્રી તો ઉઠી અને ચાલવા માંડયું. બીજાં બૈરાંકહે, અરે બેન કેમ કેમ! કથા તો હજી થવાની છે, બેસો બેસો ને. પેલી બોલી, મેં (કથા) સાંભળી. ઘેર ગઈ, દ્રઢ નિશ્ચય કીધો અને સાચી શ્રદ્ધાપ્રેમથી ઉષ્ણ જળ તઈઆર કીધું. દાળભાત શાક તથા કંસાર તઇઆર કરી પાપડ સેકયા, અથાણું કાઢયું, અને સર્વ પ્રકારે તઇઆર થઇ પતિની વાટ જોતી બેઠી. સ્વામિ આવ્યા તેને ઉષ્ણ જળલાવી દીલચોળી ને સ્નાન કરાવ્યું, પુજા સંધ્યાની સામગ્રી સાહિત્ય સમીપ લાવી મુકયું અને આસન (પાટલો) ગોઠવી આપ્યું. ખેડુતતો આ નવુંજ અને ઉલટુંજ થયલું જોઈ આશ્ચર્યમાંજ ડુબ્યો, કે આજે આશૂં ! ગાળો કયાં ગઇ ! રોજ થંડુજળ સ્નાન માટે મળે, અને આજે ઉષ્ણ જળ શૂં ! આમાં કાંઇ કારણ છે. ખરે, મરવાનો, હવે મોત આવ્યું લાગે છે. પછી તો સુંદર સ્વાદિષ્ટ રસોઈ જોઈ વિચારે છે કે, મારી આખી ઉમ્મરમાં નહી, તેવું આજે આ છે શૂં! રોટલા કયાં છે! ખરે, એમાં ઝેરહશે તેથી મરવાના. પણ મારે મરવુંજ છે, એમ સમજી પ્રેમથી જંમી ઉઠયો. એટલે તો સ્વચ્છતાથી પલંગ બીછાવ્યો, ત્યાં સુવાડીને પગ ચંપી કરવા બેઠી. પેલોભાઇ વિચારમાંજ પડયો છે કે, ખરે જરૂર મોત જ આવ્યું—સુખી થઇશું—છુટીશું. એવા વિચારમાં ઊંઘી ગયો. પતિની આજ્ઞા વગર ઉડાય નહીં, એવા દ્રઢ વિચારથી બેસી રહી. સવારે

પતિ ઉઠયો તે જુવે છે તો પગ ચાંપ્યાજ કરે છે. તે જોઇ બોલ્યો કે, અરે! તું છે! સ્ત્રી કહે, તમારી આજ્ઞા વગર ઉઠાય કેમ. ત્યારે બોલ્યો. ઉઠ ઉઠ, કામે લાગ. પછી ઉઠી, અને ખેતરે જવાને કોઇ માણુસ લાવી. સ્વામિને કહે, ખેતરે નથી જવું, ઘરમાં રહો. માણુસને રોજ ઠરાવી ખેતરનું કામ કરવા મોકલ્યો. એ રીતે ખુબ તીવ્ર ઈચ્છા ભગવાનના દરશનની લાગી, તેથી સાડા ત્રણ દીવસ દ્રઢ શ્રદ્ધા અને અત્યંત પ્રેમથી પતિની સેવા કરી. ચોથે દીવસના બપોર વીતી ગયા પણ ભગવાન કંઇ આવ્યા નહિં. તેથી પોતાની અસલ પ્રકૃતિને વશ બનીને બોલી કે વ્યાસે મને ખોટું શા માટે સમજાવ્યું, માટે આ ડાંગ લઈને વ્યાસનું માથું ફોડી આવું છું, કે કેમ જુઠું કહ્યું. જુસ્સા ગુસ્સામાં ડાંગ હાથમાં લીધી અને જવાને તૈયાર થઈ. ભગવાન સર્વાન્તર્યામિ છે તેણે જાણ્યું કે, આ જડસુ તો ચાલી, બ્રહ્મહત્યા થવાની, માટે ચાલ ભાઈ, પ્રભુ ત્યાં પ્રકટ થયા, દર્શન આપ્યું ત્યારે બેહદ ખુબ પ્રસન્ન થઇ. પ્રભુએ કહ્યું કે માગ. સ્ત્રીએ કહ્યું કે મારે ત્યાં આવીને રોજ રોટલો ખાઈ જજો. પ્રભુ કહે ઠીક. પ્રભુ અંતર્ધ્યાન થયા, ડાંગ બાઇએ ફેંકી દીધી, ગામમાં બધે વાત ચાલી, બાઈની તો માનતા ચાલવા લાગી, અને લોકોનો સમૂહ વ્યાસ પાસે શ્રવણમાં ભેગો થતો હતો તે ઉલટીને બાઇને ત્યાં થવા લાગ્યો, સતી માતા તરીકે પૂજાવા લાગી, વ્યાસે પુછયું કે કેમ હવે કોઈ આવતું નથી? ખબર મળી કે, એક બાઈને ભગવાન મળ્યા (જે બાઇ એક દહાડો શ્રવણમાં આવેલી અને જરાકજ કંઇ વાત સાંભળીને ચાલી ગયલી તેને), તેથી લોક તે તરફ ઉલટયા છે, વ્યાસ આશ્ચર્ય પામી તે બાઇને ત્યાં ગયા. ગુરૂજી પધાર્યા તે જોઇ બાઇએ બહુ માન આપ્યું અને બેસાડી પૂંજા કરી. વ્યાસે પુછયું કે, એ બધું શાથી? બાઈ કહે, મહારાજ! તમારાથીજ. વ્યાસે સઘળી હકીકત સાંભળી બાઇને કહ્યું કે, કાલે ભગવાન આવે તેને પુછજે કે મારી (વ્યાસની) સદગતિ કયારે થશે? ઠીક,

વ્યાસ પ્રસન્ન થતા આશ્ચર્ય પામી ગયા. બીજે દહાડે ભગવાન રોટલો ખાવા આવ્યા તેને ખાતાં પુછયું કે, પ્રભો! મારા ગુરૂ વ્યાસની ગતિ ક્યારે છે? ભગવાન કહે, આ તારાં ઘર સામે લીમડો છે એનાં જેટલાં પાત્રાં છે એટલાં વરસ વીતે ત્યારે. ઠીક. પ્રભુ ખાઇને ગયા, વ્યાસ જ્યારે જવાબ સાંભળવા આવ્યા ત્યારે સત્કાર કરી બેસાડી પૂજા કરી, પ્રભુએ કહેલો ઉત્તર વ્યાસને કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળતાંજ વ્યાસને તો મહા સંતાપ થયો, અને ભગવત દર્શનની તીવ્ર ઇચ્છા પ્રગટી, અને અતિશય ઈન્તેજારીથી મહા દુઃખથી વિહ્વળ બની જઈ, તે લીમડા સાથે માથું પટકી મરવા જતાં તે લીમડામાંથી તરત પ્રભુ પ્રકટીને દર્શન આપ્યાં, અને યથેષ્ટ સદ્‌ગતિ આપી.

તાત્પર્ય કે, જેમ તીવ્ર ઇચ્છા પ્રકટે તેમ, તે ઉલટાં પ્રારબ્ધાદિ કર્મને પણ ફેરવી નાંખે છે,

પુરૂષની બુદ્ધિરૂપ સ્રી જો તમોગુણ પ્રાધાન્યવાળી હોય છે તો ચિંતા, શોક, ભય, કટુવાણીના પ્રહાર, અયોગ્ય તામસી વિચાર, વગેરેથી કલહ કરી હંમેશ દુઃખ આપે છે, પણ તેનામાં ગૌણપણે રહેલા રજસ અને સત્વ ગુણમાંથી, કોઇ શુભ સંસ્કાર વશાત સત્વનું પ્રાબલ્ય ઝળકી ઉઠતાં તેને સત્સંગ થઈ જાય છે અને ત્યાં સદ્‌ગુરૂમુખથી तत्वमस्यादि મહાવાકય વગેરેનું થોડુંકજ શ્રવણ થતાં ચટકો લાગી જાય છે, તે ઉપરથી આત્મ-સાક્ષાત્કાર માટે તીવ્ર ઈચ્છા પ્રકટ થતાં–પરમાત્મદર્શનરૂપ ભગવાનનો મેળાપ કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા ઝળકી ઉઠતાં, દ્રઢ પુરૂષાર્થથી જો દ્રઢતમ શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી વિવેક વૈરાગ્ય શમદમ વગેરે સાધન સિદ્ધ કરવા મંડી પડે છે, તો અલ્પ સમયમાં તે પાર પડે છે–કાર્ય સિદ્ધિ મેળવે છે. અને બીજા અનેક લોક રોજ કથા સાંભળવા આવીને કલાકના કલાક અને વરસોના વરસો સુધી બેસીને સાંભળ્યા કરે છે, પણ તે સાંભળી પુરૂષાર્થ કરી શકતા નથી, તેમ તીવ્ર ઈચ્છા પણ તેમને હોતી નથી, તેનું કારણ કે

સંસાર જે ગળાં સુધી ગડબી ગડબીને ભરેલો છે, એટલે વિષય વાસના, સ્ત્રી પુત્ર દ્રવ્યાદિનો મોહ અને આસકિત, મિથ્યાભિમાન, માન મોટાઇની અભિલાષા, વગેરે રૂપ રજસ-કચરો ચિત્તનાં પ્રત્યેક પરમાણુમાં જામી જઈ ભરાઈ રહ્યો છે તે બહાર કઢવો નથી. જેથી ક્ષમા દયા વિવેક વગેરે દૈવી સંપત્તિના અણુમાત્રને પણ પેસવાને જગાજ થતી નથી, તો તે વગર પછી તે બિચારા દયાપાત્ર સર્વ શ્રોતા શીરીતે પુરૂષાર્થ કરી શકે, અને તીવ્ર ઇચ્છા પ્રકટવાને રસ્તો રોકાઇ રહેલો હોવાથી તે પ્રકટે પણ કેવી રીતે !! અફશોષ ! એવા આયુષ્યનો અમુલ્યકાળ નિરાંતે ઊંઘમાં ઉંઘી રહી વ્યથા ગુમાવ્યા કરનારા બંધુજનો માટે. એવા સર્વ જેઓ પુરૂષાર્થ કરી શકતા નથી અને તીવ્ર ઈચ્છા પણ થતી નથી, તેઓ જેવાના તેવા આયુષ્યની અવધી સુધી રહી, જેવા આવ્યા તેવા (સંસાર કાદવ છુંદી ગુંદી ખુંદીનેજ) પાછા જાય છે-મરે છે.

શાસ્ત્રકારે નિયમ બાંધી ફરમાવ્યું છે કે બ્રહ્મચર્ય યથાયોગ્ય અને નિયત કાળ સુધી પાળવું. પછી ગૃહસ્થાશ્રમનું શાસ્ત્રાજ્ઞાનુસાર પાલન સેવન કરી, વાનપ્રસ્થ સ્થિતીમાં વિચરવું અને વિષયવાસના છોડવાનો એ અભ્યાસ પરિપકવ થતાં વૃત્તિ વૈરાગ્ય રંગથી રંગાઇ જાય-ઉપરામ થાય કે યથાકાળે સંન્યાસાશ્રમ સ્વિકારવો-તેવી અસંગ સ્થિતીમાં એકાંત સેવન કરી ભગવદાકાર વૃત્તિ કરી હરિરૂપ થઇ રહેવા પ્રયત્નશીલ થવું. છતાં પણ જો બ્રહ્મચારી અવસ્થામાં અથવા ગૃહસ્થ સ્થિતીમાં એકદમ તીવ્ર વૈરાગ્ય પ્રકટી ઉઠી ભભુકો લઈ ઉઠે તો, શ્રુતિ સ્પષ્ટ કહે છે કે જે દિવસે જે વખતે વૈરાગ્ય જાગી ઉઠે, તેજ વખતે ચાલી નિકળે.: એનું શું કારણ ? એજ, કે, તીવ્ર વૈરાગ્ય-તીવ્ર ઈચ્છા પ્રકટતાં કર્તવ્ય કરવાનું તે કરીજ લેવું. પછી તેમાં आश्रमादाश्रमं गच्छेत् આશ્રમના ક્રમથી ચઢવું', એ આજ્ઞા દબાઇ જાય તો તેને દબાઇ જવા દેવી. તીવ્ર ઈચ્છા રહિત-થંડા હીમ જેવા પ્રમાદી અથવા સંસારાસકત જનો માટે, ધીમે ધીમે વિષય છોડાવી નિવૃત્તિ પરાયણ કરવા પરત્વે, એ આજ્ઞા છે.

તીવ્ર ઇચ્છા પ્રકટી કે શુદ્ધ મનથી શ્રદ્ધા અને પ્રેમ દ્રઢતમ રાખીને તરત સાધન જે કર્તવ્ય હોય તે કરવા મંડી પડવું, તો ઇચ્છા સફળ થયા વગર રહેતી નથી. તીવ્ર ઇચ્છાનો અગ્નિ એવો જાજવલ્યમાન છે કે હજારો જન્મનાં અશુભ કર્મ સમૂહને ક્ષણુ માત્રમાં બાળી નાંખે છે, અને જે ઇષ્ટ હોય તે અપરોક્ષ થાય છે.

૨—એક ભરવાડ પોતાની સ્ત્રીને આણુ (તેડું) કરવાને પરણ્યા પછી પેહેલોજ સાસરે ગયો. ત્યાં આદરમાન ખુબ થયું. આડોસી પાડોસી સગાં સ્નેહી વગેરેને ત્યાં વારા ફરતી મિષ્ટાન્ન ભોજન માટે રોજ નિમંત્રણો થયા કરવાથી રોજ સ્વાદિષ્ટ મિષ્ટાન્ન મળ્યા કરે છે તથા રાત્રે ગાનતાન થયા કરે છે તે બધી મોજ મઝામાં-રમત ગમતમાં પડી ગયો તેથી ઘેર જવાનું તો યાદ કરતોજ નથી, એટલુંજ નહિં, પણ શું કામ આવ્યો છે તેનું પણુ ભાન ભુલી ગયો. ઘણા દહાડા થઈ ગયા ત્યારે ઘેરથી ખેપીઓ તેડવા આવ્યો, ત્યારે કાન ખુલ્યા અને ભાન આવ્યું, અને જતી વખતે આણું કીધું કે વહુને મોકલો. તે સાસરીઆં કહે કે, તમે આટલા બધા દહાડા થયા આવ્યા છો તેમાં આજ સુધી તો કશું કહ્યું નહીં, અને હવે જતી વખતે આણુ કરો છો, તે હવે શી રીતે હમે બધી તૈયારી કેટલીવારમાં કરીએ ?! હવે હાલ તો આવ્યા તેવા પાછા જાવ. બીજીવાર આવજો. તે પણુ બચારો હવે શું કરે. ખેપીઆ સાથે, જેવો આવેલો તેવો પાછો ગયો. અને ધારેલું કશું ન થયું.

તાત્પર્ય કે, जले विष्णु स्थले विष्णु, विष्णु पर्वत मस्तके ॥
ज्वाल माला कुले विष्णु, सर्व विष्णुमयं जगत् ॥

એ રીતે જળમાં સ્થળમાં પર્વતનાં શિખરે અગ્નિ શિખામાં વિષ્ણુ છે, સઘળું જગત વિષ્ણુમય છે. તેમજ શ્રુતિ પણ કહે છે કે, एकोदेवः सर्वभूतेषु गूढः सर्व व्यापी सर्व भूतांतरात्मा ॥ कर्माध्यक्षो सर्व भूताधि वासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्च ॥ વળી ભગવાન પણુ

એજ કહે છે કે, अहमात्मा गुडाकेश सर्व भूताशय स्थितः વળી બીજું क्षेत्रज्ञं चापिमामविद्धि सर्व क्षेत्रेषु भारत ॥ પ્રાણી માત્રમાં હુંજ આત્મા છું, અર્થાત્ સર્વનાં હુંપણાનો વિષય જે આત્મતત્વ છે તે હું છું. બધાં શરીર ક્ષેત્રમાં રહેલો ક્ષેત્રજ્ઞ (આત્મા) જે છે તે, હે અરજુન! મને જાણ; મતલબ કે સર્વ કોઈ ભગવત્સ્વરૂપ છે. પણ કર્તૃત્વ ભોક્તૃત્વાદિ અભિમાનથી વિષયોમાં આસકિતને લીધે પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ ભુલી જઈ જીવભાવ મનાઇ ગયો. અને દેહાભિમાન દ્રઢ થઇ જવાથી અહંમમત્વના દ્રઢ બંધનને લીધે અને રાજસી તામસી વાસનાઓ રૂપ બકરાંનો રખેવાળ—રક્ષક—પાલક બની ગયો. તેથી ભરવાડ સંજ્ઞા અપાઈ. તે પોતાનાં સ્વાત્મ સ્વરૂપ રૂપ ઘેરથી, ધર્મરૂપ અથવા નિવૃત્તિ રૂપ અથવા આત્મ નિષ્ઠારૂપ સ્રીને તેડવાને સંસારરૂપ સાસરામાં આવ્યો, ત્યાં તે સ્રીને આણુ કરવાનું ભુલી જઈ, એટલે, વિવેક વૈરાગ્ય સંયમાદિ મેળવી સ્વાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવાનું ભુલીને, (પોતાની સાળી પ્રવૃત્તિદેવીની યુક્તિ—મોહજાળ ફસાવટથી) ખાન પાન ગાન તાનમાં ગુલતાન બની રહી વિષયોની મોજમઝામાં પડી રહી—અડયા જડયા—મચ્યા પચ્યા રહી આયુષ્ય બધું વહી જવા દીધું. છેવટે જયારે શ્વેત બાલ થવા, કાન નેત્રાદિની શકિત મંદ થવી, વાતપિત્ત કફનો પ્રકોપ જે પ્રાણ પ્રયાણ વખતે થાય છે તે થવો, એ વીગેરે બેપીઓ આવે, એટલે ટુંકમાં કહીએ તો મૃત્યુનો અવસાન કાળ આવી પહોંચે છે તે વખતે ગભરાય છે, અને બેબાકળો જેવો આકુળ વ્યાકુળ બની, ભગવત્ સ્મર્ણ કરવા—ધ્યાન ધારણા સંયમ સત્સંગ વિવેક વૈરાગ્ય મેળવવા કરવા અથવા ધર્મ પ્રાપ્ત કરવા—આત્મ નિષ્ઠા મેળવી લેવા ફાંફાં મારે છે, પણ વખત ભરાઇ ગયો ત્યાં શું કરે. આત્મ નિષ્ઠા મેળવવામાં વિવેક, વૈરાગ્ય, ધ્યાન ધારણા, સંયમ, સદ્ગુરૂની સુશ્રૂષા, હરિગુરૂ સંતો અતિથીની સેવા સત્કારાદિ સાધનો સિદ્ધ કરવાં જોઇએ. તે તૈયારી તો કશી કરી નથી, અને વિષય સેવનમાંજ કાળ વ્યતીત કરી નાંખ્યો. તેથી જેવો

આવ્યો તેવો પાછો જવું પડે છે. અર્થાત્ મનુષ્યતનુ જેવું મોક્ષ મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન–ભવ સિંધુ તરી જવાનું નિભંય નાવ હાથ લાગ્યું તેમાં શું કર્તવ્ય કરવાનું છે તે ભુલી જઇ, આંખનું કાજળ પીઠે ઘસવા જેવું કરી, બાજી હારી ગયો તેથી ખાલી હાથે એકલાજ પાછા જવું પડે છે. તે વખતે પસ્તાવો કરેલો શું ઉપયોગનો! ફોગટ ફેરો ખાઇ, ફીકે મોઢે, મૃત્યુને તાબે થઇ જવું પડે છે.

માટે વિવેકી સુજ્ઞજનો! જો ભૂલ્યા હોવતો, આજથીજ–આક્ષણથીજ જાગ્રત થઇ જાવ, ઉઠી ઉભા થાવ, કર્તવ્ય શું છે તે યાદ કરો, વિષયોનો મોહ છોડો, તમે નહિં છોડશો તો અંતે છોડવો તો પડવાનો છેજ, કયાં તો વિષયો તમને છોડી જશે, માટે સમજીને તમેજ રાહ્યા થઇ જાવ, અને તમારૂં કર્તવ્ય સંભારી આત્મ નિષ્ઠાને–ધર્મવૃત્તિને તમારી કરીલો. તો પછી કાળના કાળ મહાકાળ તમેજ બની જઇ નિરામય અભય જ્ઞાન ઘન પૂર્ણ સુખરૂપ અનંત બ્રહ્માત્મૈકય અમૃત શિવ ધામે સ્થિત થઇ અભેદ પણે મહારાજ્ય પદે વિરાજશો–શોભશો.

૩—એક પંડિત હતા તે એક મોટા શ્રીમાન શેઠને ત્યાં જઇ કહે કે, શેઠજી! આ સંસારની ખટપટમાં અને દ્રવ્ય મેળવવાની તાલાવેલી—હાયવરાળમાં સાઠ થયાં, પણ આપ કદી ભાગવત સાંભળવા પરવારતા નથી. પણ હવે તો મેહેરબાની કરી સાંભળો, અને દેહ ધર્યાનું કંઇક સાર્થક કરી લ્યો. શેઠ કહે, હા મહારાજ! કાલથી આવજો. બીજે દહાડે ગયા ત્યારે શેઠ કહે, ફુરસદ નથી, કાલે આવજો. અને એવીજ રીતે વર્ષ પાંચ સાત વહી ગયાં. પંડીત પણ તેનું હિત ઇચ્છી પછાડીજ લાગ્યા હતા, તે અંતાવસ્થાએ શેઠ પાસે આવ્યા ત્યારે શેઠ વીલ લખાવી રહેલા. તેથી શેઠે કહ્યું, ફુરસદ નથી, કાલે જરૂર આવજો, સાંભળીશ. બીજે દહાડે પંડિત ગયા ત્યાં શેઠ તો પતી ગયલા. તેથી બધા સંબંધીજનો સ્મશાનમાં શેઠને લઇ ગયા ત્યાંતે પંડિત

પણ સાથે ભાગવત લઇને ગયા. સબને ત્યાં નાખ્યું, તેની સમીપ પંડીત પણ પાના પોથી ખોલી વાંચવા મંડયા. તે જોઇને લોકો બોલ્યા કે, મહારાજ! આ શું કરો છો! આ અહિંયાં! પંડિત કહે, ભાઇઓ! રોજ હું શેઠને કહેતો ત્યારે રોજ શેઠ કહેતા કે ફુરસદ નથી. હવે એને ફુરસદ છે—વગર તકરારે ચોખ્ખી આ પુરસદ મળી છે, એમ જાણી હવે આજે (સાત આઠ વરસે મળેલી પુરસદનો લાભ લઇ) વાંચી સંભળાવું છું. લોકો આ કટાક્ષ ભાવ સમજી ગયા. અને કેટલાક સેંકડે એક બે માત્ર સખત તાનો લગાડી, ભવ ભ્રમણથી છુટવા સારૂ સત્સંગ સેવી, સંસારાસક્તિ છોડી, ભવ પાર નિકળી જવા પ્રવૃત્ત થયા. માટે વખત ન ખુવો. જે વખત ગયો તે ગયો, રહયો તે સભાલી લો. શરીરને છોડી પ્રાણ કઇ વખતે ઉડી જશે તેનો કંઈ કોઈપાસે દસ્તાવેજ મળેલો નથી. એવું જાણીને પણ લોક મોહ નિદ્રામાં કેવી નિરાંતે ઊંઘેછે તે શું ઓછું આશ્ચર્ય છે!! માટે હે સુજ્ઞ સજ્જનો! જાગ્રત થાવ, કર્તવ્ય યાદ કરો, અને પ્રાપ્તવ્ય પ્રાપ્ત કરી ગંતવ્ય (સ્વસ્વરૂપ) સ્થાને અભેદત્વે જઇ વિરમો ૐ.

૪—જયારે તાવ વગેરે હરકોઈ મ્હોટો રોગ થાય છે ત્યારે તે રોગી માણુસે વૈદરાજ પાસે જઇ રોગની ચિકિત્સા-પરીક્ષા કરાવી, વૈદ જે યોગ્ય લાગે તે, રોગના સ્વરૂપને અનુસરી જે ઔષધ-દવા આપે તે ખાવું. અને જે જે વસ્તુ નહીં ખાવાનું તથા જે નહીં કરવાનું વૈદરાજ આજ્ઞા આપે, તે પ્રમાણે બરાબર પરેજી-કરી પાળવી એટલે તે સર્વ ત્યાગ કરવું. પરંતુ તે દવા લાંબા કાળ સુધી ખાય, અને પરેજી પાળેજ નહીં, તો ગમે તેટલી દવા ખાય તો પણ યથેષ્ટ ગુણ લાભ થતો નથી. ઔષધના સેવન સાથે પથ્ય પળાય તોજ રોગ ત્વરાથી હઠી જઇ આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ, અધ્યાત્મ, અધિભુત, અને અધિદૈવ એવા ત્રણે તાપથી રીબાયા કરતાં-દુખી થતાં જન મંડળમાં જેને તે

રોગથી પીડા-વ્યથાથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા હોય એવા મોક્ષની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે શ્રોત્રીય બ્રહ્મનિષ્ઠ સદ્ગુરૂ (વૈદરાજ) પાસે ફળ પુષ્પાદિ ભેટ લઈ જઈ, ચરણમાં અર્પિ નમ્ર ભાવે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી ભવ રોગથી છુટવા પ્રાર્થના કરવી. પછી તેઓ જે ઔષધરૂપ હરિગુરૂસ્મરણું જપ કરવાનો મંત્ર, સંયમ, ધ્યાન, આસન ચિંત્વન વગેરે બતાવે તે દવા લાવી તે ખાવી; અર્થાત તે રીતે સ્મરણું ધ્યાન પૂજા સંયમ વગેરે કરવું. પરંતુ સદ્ગુરૂ અને સચ્છાસ્ત્ર જે કામ નહીં કરવાનું ફરમાવે તે પ્રમાણે, વિષયાસક્ત બન્યા રહી કરાય નહીં-પરેજી પળાય નહીં અથવા શ્રદ્ધા પ્રેમ રાખે નહીં, વિવેક વૈરાગ્ય શમ દમાદિ પણ સેવન કરે નહીં, તો વર્ષોનાં વર્ષો સુધી માળા ફેરવ્યાજ કરે અથવા દવા ખાયા કરે તો ભવ રોગ જવાની આશા વ્યર્થ; અને અવિદ્યા વ્યાધિ ઉભોજ રહેવાથી જ્ઞાન થાય નહીં, અને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય નહીં, તો શાંતિ શી રીતે થાય? પરંતુ સંકલ્પવિકલ્પની જાળ વધી જવાથી ખુબ ફાલી જઈ પથરાઈ રહે, તો વધારે ગુંચવાઈ જઇ ફસાઇ પડવાનો પણ સંભવ માટે શાસ્ત્ર અને સંત કહે છે કે, પરમાત્મ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા હોયતો "मनसि सुष्ठु भावं रचय મનમાં શ્રેષ્ઠ-ઊચ્ચ ભાવનાઓને રચ "હું અસંગ ત્રિગુણાતીત, આનંદઘન, જ્ઞાનમય,, અખંડ અવિનાશી બ્રહ્માત્મૈક્ય પરમ શિવ સ્વરૂપ છું, મારાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં ભયભ્રાંતિ જગત જીવ ઇશ્વર હું તું તે આ વગેરે કલ્પનાનો ગંધ પણ નથી, અનંત ચીદાકાશ સ્વરૂપ છું" એવી ગુરૂ ઉપદિષ્ટ ઉત્તમાધિકારીના બોધ માટેની सोहं, शिवोहं, ओमहं, ब्रह्मैवाहं ઇત્યાદિ ભાવના દ્રઢ કર, તો પ્રભુસાથે અભેદ ભાવને પામશો, ત્યારે શાંતિ થશે अक्रोध वैराग्य जितेन्द्रियत्वं क्षमा दया सर्वजन प्रियत्वं ॥ निर्लोभ दाता भय शोक हानि ज्ञानस्य चिन्हं दश लक्षणानि॥ એવા અક્રોધવૈરાગ્ય જીતેંદ્રિયપણું, ક્ષમા, દયા સર્વજન ઉપર પ્રેમ લોભરહિતપણું, ઉદારતા, ભય શોકરહિતપણું, એ દશ લક્ષણો જ્ઞાનનાં છે. એથી વિરૂદ્ધ ભાવોરૂપ દુર્ગણોને ચિત્તમાંથી કાઢતા જઇ ત્યાં

જતા કરતા રહી, તે સ્થાને ઉપરના સદ્ગુણોને સ્થાન આપતા જઈ સ્થિર પ્રતિષ્ઠા કરતા જવાના ધીમેધીમે અભ્યાસથી સર્વ વિકારો નિકળી જતાં ઉકતદેવી સેના ચિત્ત મહાલયમાં વિરાજશે તો અત્ર તત્ર સર્વત્ર શાંતિનોજ અનુભવ થશે; અને પછી સોહં શિવોહંની ઉચ્ચભાવના સતત ચાલુ રહેવાથી (તેના દ્રઢ અભ્યાસથી) પરમાત્મ તત્વમાં અભેદ ભાવે તદ્રૂપ હુવા શાશ્વતિ શાંતિ પૂર્વક વિશ્રાંતિ મળશે.

ક્રોધની પત્નિ હિંસા છે. તે બેહુને તિલાંજલિ આપી (ચિત્તરૂપ ઘરમાંથી કાઢી મુકી) વિવેકરૂપ વસુદેવને સ્થાન આપવું. તે પોતાની પત્નિ ક્ષમા અથવા ષટ્સંપત્તિ સમૂહ સાથે રહેશે તો આત્મબોધ રૂપ શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટશે. ત્યારે અભયસહ શાંતિ મળશે. રાગની પત્નિ આસક્તિ છે, તેમને પણ સત્વરે વિદાય કરી દઈ. તેનું સ્થાન વૈરાગ્ય રૂપ નંદજીને આપવું. તેઓ પોતાના પત્નિઓ યશોદા અને રોહાણી સાથે રહેશે. તેમાં રોહાણીથી બલભદ્રરૂપ બ્રહ્મલોક સુધીના ભોગમાં નિસ્પૃહતારૂપ સમર્થ વીર પ્રકટશે, અને શ્રીકૃષ્ણને યશોદાજી પુત્ર ભાવે લાડ લડાવશે તે પ્રભુસાથે તે મોટાભાઇ તરીકે ખેલતા કરતા ભૂમંડળપર શોભશે. (વૈરાગ્ય થયા પછી જ્ઞાન થાય છે, એ આશયને લઇને મોટાભાઈની પદ્વિ આપી છે). વિવેક વૈરાગ્ય મુખ્ય હોવાથી તે આવે-પોતાના થઇ જાય તો બીજા આઠ સદ્ગુણો તે બેમાં અંતર્ભાવ પામેલા હોવાથી, સ્વાભાવિક રીતે પ્રકટે છે. જ્યાં શ્રી કૃષ્ણ અને બળદેવ પધાર્યા કે ત્યા ઇંદ્રિયાનગ્રહ ક્ષમા દયા પ્રેમ વગેરેરૂપ પાંચે પાડવો, દ્રૌપદી, ઉદ્ધવ અક્રૂર સુદામા વિદુર ભીષ્મ વગેરે મહા ભકતો પણ આવી મળે છે તેમ.

બાર પ્રકરના ગુરૂ વિદ્વાનો અનેસચ્છાસ્ત્રોથી કહેવામાં આવે છે.

૧ બાર વર્ષ કે બાર માસ પર્યંત તીર્થયાત્રા કરાવ્યા પછી (જ્યારે સુખ દુઃખાદિ શીતોષ્ણ વગેરે સહન કરી તેમાથી તથા ધન ધામ સ્ત્રીઓ બાગ બગીચા વાડી વગેરે જોઇ તેમાં મોહગ્રસ્ત નહી

થતાં નિશ્ચળ સ્થિર બુદ્ધિવાળો રહી તેમાંથી નિર્વિઘ્ને પસાર થઇને આવે પછી) ઉપદેશ આપે છે એવા ગુરૂને "ધાતુર્વાદી" ગુરૂ કહે છે.

૨ સુખડ–મળીઆગર ચંદનની આસપાસનાં (લીમડા બોરડી વડ પીપળા વગેરે ભિન્નભિન્ન) વૃક્ષોને પોતાના જેવાં સુગંધવાળાં કરે છે (હિંગનાં અને વાંસનાં વૃક્ષ શિવાયના બધાંને પોતાની સુગંધ આપે છે) વાંસના વૃક્ષો અનેક સ્થળે અંદર બહારથી ગાંઠા વાળા હોય છે તેથી, તેમજ હિંગ પોતાની દુર્ગંધ છોડે તેવી નહીં હોવાથી, તે સુગંધ પોતામાં ગ્રહણ કરી શકતાં નથી તેમ ગાંઠાવાળા એટલે પેટમાં (પરામાં; કંઈ વાત હોય પશ્યંતિમાં કંઇ વાત હોય મધ્યમામાં કંઈ બીજીજ વાત હોય અને વૈખરી વાણીથી બોલે ત્યારે કંઇ બીજીજ વાત કહે એવા અનેક પ્રપંચ ગાંઠવાળા તથા સ્વભાવથી ખલ–દુર્જન એવા કે જેઓ પોતાનું મિથ્યાભિમાન ગમે તેવા મહાત્મા કે ઇશ્વર પાસે પણ છોડતા નથી અને જાણે નરાઝ ગળી હોયને તેવા અક્કડના અક્કડજ રહી પોતાની બડાઇનાંજ બણગાં–બ્યુગલ ફુંકવામાં બહાદુર બન્યા રહે છે એવા હીંગ જેવા ખલ જનો એ બે પ્રકારના મનુષ્યો કેવળ અનધિકારી હોવાથી ઉપદેશરૂપ સુગંધ ગ્રહણ કરી શકતાં નથી તેમાં ગુરૂનો શું દોષ ? ! કંઇનહીં. કેમકે તેઓ તો રાગ દ્વેષ રહિતપણે સર્વને સામાન્ય રીતે સુગંધ લાભ આપ્યાજ કરે છે પણ અનેક વિષયાસક્તિથી સંકલ્પજાળ ગુંથ્યાજ કરી તેમાં ફસાતા રહે છે એવા ખલ–પ્રપંચી લોક, તે ઉપદેશામૃતરૂપ સુગંધને પોતાના ચિત્તમાં પ્રવેશવાજ દેતા નથી. તાત્પર્ય કે (એવા ખલ શિવાય) સમાગમ કરનારા આસ પાસના શ્રદ્ધા પ્રેમ સંપન્ન ભક્તોને ઉપદેશરૂપ સુગંધ આપી પોતાના જેવા સુગંધવાળા કરે છે, તેને 'ચંદન" ગુરૂ કહે છે.

૩. વિવેક વૈરાગ્યાદિ ચતુષ્ટય સાધન સંપન્ન અધિકારીને અથવા ઉત્તમ સંસ્કારવાળા શ્રદ્ધાવાનપ્રેમી સૂક્ષ્મબુદ્ધિવાળાને વિચાર પ્રાધાન્યથી એટલે બ્રહ્મવિચાર કરાવીને મહાવાક્યનો ઉપદેશ કરે છે, તેને "વિચાર" ગુરૂ કહે છે.

૪. ખુબ સેવા (સુશ્રૂષા) કરવાથી પ્રસન્ન થાય ત્યારે ઉપદેશ કરવાનો અનુગ્રહ કરે છે, તેને "અનુગ્રહ" ગુરૂ કહે છે

૫. સ્પર્શમણિ એટલે પારસમણિના સ્પર્શથી લોહ જેવી કઠણ ધાતુ પણ સુવર્ણત્વને પામી જાય છે, તેમ સ્પર્શ માત્રથી ઉપદેશ કરે છે-જ્ઞાન પ્રકટાવે છે, તેને "પારસ" ગુરૂ કહે છે.

૬. સેવા, આજ્ઞાંકિતપણું, વિનય વગેરેથી પ્રસન્ન થયલ ગુરૂ, તે શિષ્ય ઉપર કૃપાપૂર્ણ દ્રષ્ટિથી જોતાંજ તેને જ્ઞાન પ્રકટે છે-હૃદયમાં અજ્ઞાન પડદો હોય તે ખસી-ફાટી જઈ પ્રકાશ થાય છે, એવા ગુરૂને "કૂર્મ" ગુરૂ અથવા "કૃપાપાત્ર" ગુરૂ કહે છે.

૭. ચંદ્ર અને ચકોરનો જેમ સંબંધ છે, એટલે ચંદ્ર ઉદય થઈ પ્રકાશતાંજ ચકોર તેની સામું જોઈ ચદ્રનું અમૃત પીતાં તન્મય બની રહે છે. અથવા ચદ્ર ઉદય થતાં કુમુદની (કુંપળીઓ) તળાવમાં ખીલે છે चंद्रश्चकोरयोरत्यंतरंच लक्षांतरे भानुजलेषुपद्मं ॥ द्विलक्षसोमो कुमुद्दोत्पलानि यो यस्यचित्ते न कदापिदूरे ॥ સૂર્ય અહીંથી લક્ષ યોજન દૂર છતાં ઉદય થતાંજ કમળો ખીલે છે અને ચંદ્ર બે લક્ષયોજન દૂર છતાં ઉદય થતાં કુંપળાઓ ખીલે છે, તેમ જેના ચિત્તમા જે વસી રહેલું હોય છે તે કદી દૂર નથી. તે રીતે જેનું ચિત્ત ગુરૂમય થઈ રહે છે એવા ભકત ગુરૂને જોતાં જ્ઞાનસંપન્ન થાય છે-ખીલે છે-બુદ્ધિમા પ્રકાશ થાય છે. એવા ગુરૂને "ચંદ્ર" ગુરૂ કહે છે. અથવા સામુ જોવાથીજ માત્ર, એટલે દ્રષ્ટિપાતથી (કૃપાકાર્ય દ્વારા) ઉપદેશ કરે-જ્ઞાન સંપન્ન કરી દે છે, તેથી તેને "દર્પણ" ગુરૂ પણ કહે છે.

૮. એક પક્ષી એવું હોય છે કે, સમુદ્ર કિનારે પ્રસવ કરીને આહાર શોધવા જાય છે, તે છ મહિને પાછું આવે છે, તે દરમ્યાન પેલાં બચ્ચાંને ફકત યાદ કર્યા કરતું રહે છે તેથીજ તે ઉછરે છે. તેમ શિષ્ય ગમે ત્યાં હોય તોપણ તેને યાદ કરવાથી (સ્મૃતિ થીજ) તે શિષ્યને જ્ઞાન થાય છે તેને "સ્મૃતિ" ગુરૂ કહે છે.

૯. ગુરૂ પોતાના શિષ્યની પાસે આવી તેનાપર છાંયામાત્ર પાડવાથીજ અર્થાત પાસે જવાથી શિષ્યને જ્ઞાન થાય છે, તેવાને "છાયાનિધિ" ગુરૂ કહે છે.

૧૦. જેમ અમુક એવો કોઇ નાદ થવાથી લોઢું ત્રાંબુ વગેરે તમામ ધાતુઓ તરત સુવર્ણ બની જાય છે, તેમ, શબ્દના—નાદના શ્રવણમાત્રથી અજ્ઞાની જન, અધિકારી, અનધિકારી વગેરે સર્વ જ્ઞાન સંપન્ન થઇ જાય છે. એવાને "નાદનિધિ" ગુરૂ કહે છે.

૧૧. ક્રૌંચ પક્ષી આકાશમાં ઉડે છે તેની છાયા જેના શિર પર પડે છે, તે સાર્વભૌમ રાજા થાય છે, તેમ છાયામાત્રથી બ્રહ્મ જ્ઞાનરૂપ સાર્વભૌમ રાજ્ય મળે છે તેથી સર્વવ્યાપક પરમાત્મસ્વરૂપ ત સાર્વભૌમ રાજા બને છે. એવાને "ક્રૌંચ" ગુરૂ કહે છે.

૧૨. સૂર્યકાંત મણિમાંથી સૂર્યના કીરણ પડે છે તથી કપાસ બળી જાય છે. તેમ, ઇચ્છા નહીં છતાં પણ મૂઢ, જ્ઞાની કે અજ્ઞાની, સર્વને વિદેહ મુક્તત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. સૂર્યના તેજી કપાસને બાળવાની ઈચ્છા નથી હોતી, તેમ કપાસને બળવાની ઈચ્છા નથી હોતી, છતા તેનો યોગ તેમ કરે છે. તેવા એ ગુરૂ, જેનાં કૃપાકીર્ણ ગમેતેવા કપાસ જેવા અંતઃકરણવાળા ઉપર પડે છે, તેમા જ્ઞાનાગ્નિ પ્રકટાવી તેને વિદેહ કૈવલ્ય પમાડે છે. એવા તે સર્વોત્કૃષ્ટ ગુરૂને "સૂર્યકાંત" ગુરૂ કહે છે.

હાલ તો પ્રથમના નં૦ ૪ સુધીના કદાપિ મળી આવે ખરા, પણ પછીના ઉચ્ચ કોટિના (ઉચ્ચતર અને ઉચ્ચત્તમ ભૂમિકાના) મળવા દુર્લભ છે. માટેજ પ્રત્યેક મોક્ષેચ્છુએ હારેગુરૂ સંતની શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી સેવા કરી તેમની પ્રસન્નતા મેળવવા રૂપ પુરૂષાર્થથી ભવ પાર જવાનું છે. એમ જોઇ સુજ્ઞ જિજ્ઞાસુ જનોએ પ્રમાદ અને આલસ્યને વશ પડયા રહી મોહ નિંદ્રામાં ઊંઘ્યા કરવું ઉચિત નથી.

૬. એક ગામને પાદરે એક બાવાજી ખુબ ધુણી લગાવી પડયા રહે. તેનું વૈરાગ્યનું આડંબર અને ડોળ (ચાળા) જોઇ

લોકો આશ્ચર્ય ચક્તિ થતા, એટલુંજ નહિં પણ, (લોક) ઘરના અંગભૂત માતાપિતા પુત્ર પતિ પત્નિ વગેરે જેવાં અતિ સમીપનાં સગાંમાં વિશ્વાસ નહીં કરે, પણ બાવાજીનો તેથી અધિક ભરૂસો કરવા લાગ્યા. તેમાં એક ભોળો ભગત જાત્રા જવા નિકળ્યો ત્યારે પોતાની સાચવી રાખવા જેવી પુંજીમાં રૂા. ૫૦૦) હતા તે બાવાજીને સોંપવા ગયો. બાવાજી કહે છે કે હમતો ધનકું અડક્તે-ભુતે નહીં, લે જાવ, હમકું કયા મતલબ હૈં. ભગતે કાલાવાલા કર્યાં. ત્યારે કહ્યું કે, તુમ તુમારે હાથસેં ગાડ જાવ. ઔર જબ પીછે આવો તબ વ્હાંસેં લે જાના. ભગતે તો હાથે વતી ધુણીને એક ખુણે તે દાટયા. ભગત ગયો. બીજે દહાડે બાવાએ તો ત્યાંથી રૂપીઆ કાઢી લઇ બીજે ઠેકાણે દાટયા. ભગત પાછો જાત્રાથી આવી માગવા ગયો તેને બાવો કહે છે કે, હમતો જાનતા નહીં હમારે તો રૂા. ૫૦૦ કૈસા! તેરા રખા હોય ત્યાં દેખલે. ભગત તે જગે ખોદી જુવે ત્યાં શું હોય, ધૂળ! નિરાશ થઈ ગયો તેણે પોતાના મિત્રને વાત કરી, તે હુંશ્યાર અને વિચક્ષણ હતો. તેણે કહ્યું કે, ગભરા નહીં. હું દશ હજારની થેલી લઈને જાઉં છું. ધીમે રહીને પછીથી તું આવીને તારા ૫૦૦)ની માંગણી કરજે પછી ચાકર (દૂર રહી જોયા કરશે. તે તક જોઈને) આવશે. તે કહેશે કે ભાઈ પરદેશથી આવી પોંચ્યા, માટે પાછા ચાલો. એ રીતે યુક્તિ રચીને તે દશ હજાર લઈ બાવા પાસે ગયો અને બોલ્યો કે, મેરા ભાઈ પરદેશ ગયા હૈં ઇસ્કા દશ હજાર હૈં હમ જાત્રા જાતે હૈં દુસરેકા ભરોસા નહીં, તેથી આપ રખો. બાવો કહે, હમ કયા કરેં, છોતે નહીં, તુમેરા લે જાવ. એટલામાં પેલા ભગતે આવી કહ્યું કે, મેરા ૫૦૦) લાવો. બાવો કહે, તુને રખા હોય વ્હાસેં લેજા. તેં રાખ્યા છે કયાં અને દેખતા હૈં કયાં! દેખ દેખ ઓ જગા પર તેં રખ્યા હૈં એમ કરી બાવાએ દાટેલા ત્યાં બતાવ્યું. ત્યારે પેલો કાઢીને લઇ ચાલતોજ થયો. અને ચાકરને મોકલ્યો. તેણે આવી પેલા શેઠને કહ્યું કે, ચાલો શેઠ, ભાઈ આવી પોચ્યા તે તેડે છે. પેલો બોલ્યો કે, હૈં! ચાલો

ત્યારે હવે રૂપીઆ મુકવાની જરૂર નથી. બાવાએ જોયું કે દશ હજાર આવ્યા તેથી ગરબડ નહીં થવા દેવાના હેતુથી ૫૦૦ આપી દીધા તે પણ ગયા, અને આ રકમ પણ ગુમાવી.

તાત્પર્ય કે, આવા સાધુ હોય છે તેની ઉભય પ્રકારે ફજેતી છે. આ લોકમાં અને પરલોકમાં બેહુ જગતમાં જુતી (ખાસડાં) પડે છે. કબીરજી કહે છે કેઃ—

"એતો ફૂટ ફજેતી બે, દોનો જગ મેં જુતી બે.
ઉપર બહુત બના હૈં ખાસા, અંતર ગત હૈં ન્યારી બે,
બાવા હોકે બેંદુ હોતા; એતો બહોત બુરાઈ બે,
કહત કબીર સુનો ભાઇ સાધુ, ઇનકોં રામ દુવાઇ બે,

સન્યાસી થઇને, સંસાર ભાર નાખી દઇને ફક્ત ૐકાર જપ કરતા રહી, બ્રહ્માત્મૈકય ચિંત્વન કર્યા કરવાનું છતાં, તેવો વેષ ધારી બનીને પૈસા ભેગા કરવામાં અનેક કળા કૌશલ્ય વાપરી મંડયો રહે, જંતર મંતર કરે, દવા દારૂ કરે, છોકરાં આપવાનાં ડોળ કરે, સ્ત્રીઓના ભોગ ઇચ્છે, જોશીબને, એ બધી દુકાનદારી છે. આવા સોંત્ર–વેશ–ઢોંગથી અંતે આ જગત્‌માં ફજેતી થાય છે, અપકીર્તિ થાય છે,–ખાસડાં પડે છે, અને પરલોકથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તેથી અધઃપતન પામે છે. કબીરજી કહે. એ બહુજ બુરાઇ—ખરાબ છે, માટે સંસારનાં સ્ત્રી પુત્ર ધન ધામ વગેરે માયિક પ્રાણી પદાર્થમાં આસક્તિ બંધાઈ રહેલી હોય–મોહ છુટયો ન હોય તો તેણે સાધુ અથવા સન્યાસીનો વેષ બદલી નાહક સ્ત્રી પુત્રાદિને દુખી કરી પોતે દુખી થવું યોગ્ય નથી. વિવેકીએ તો એવું સાહસ નહીંજ કરવું

બદદાનતવાળો પ્રપંચી જુઠો લબાડ સાધુ અથવા હર કોઇ માણસ બુદ્ધિવાનની યુક્તિ આગળ ફાવી શકતો નથી અને ફસાઇ જતાં ફજેત થાય છે. માટે નિર્ભય રહી નિશ્ચિંત પણે–સુખે જીવવા–સુવા ઈચ્છનારે શુદ્ધ દાનતવાળા, સત્ય વક્તા અને आत्म वत् सर्व भूतेषु બધામાં પોતાનો આત્માજ છે એમ જોઇ

કોઈને દુઃખ દેવામાં પ્રવૃત્તિ નહીં કરનારા થવાની જરૂર છે. તેવો થયા પછી તે સદ્ગુણોની પરિપક્વાવસ્થા થયેથી સાધુ પદ્ધિને લાયક થશેજ; પછી તે ગમે તે વેષમાં રહો—ગમે તે આશ્રમમાં રહો, છતાં તેને સાધુ, યોગી, જ્ઞાની, સુજ્ઞ, વગેરે એવી સંજ્ઞા અપાય છે.

साधुरेव स मंतव्यः सम्यग्व्यवसितोहिसः॥ तथा स सन्यासी च योगीच ननिरग्निर्नचाक्रियाः॥ એભગવદ્વચન સ્પષ્ટ છે. ભ. ગીતા. જુવો.

૭. વિશ્વામિત્ર ઋષિનું તપ ભંગ કરવા સારૂ ઇંદ્રેમેનકા અપ્સરાને મોકલી છે, તે વખતે ઇંદ્રે તેને કહ્યું છે કે, સ્ત્રી છે તે પુરૂષાર્થ હાનિ માટે છે, વિવાહ કરે, લગ્ન કરે ત્યારે વરો વરઘોડો મીજલસ વગેરેમાં ખરચ કરાય છે. પછી રૂતુ શાંતિ સંસ્કાર, સીમંતના સંસ્કાર અને તેમાં ખરચ (ગર્ભાધાન વગેરે સંસ્કાર પછી) પ્રસૂતિમાં, બાળકનાં જાત કર્મ વગેરે સંસ્કારમા, ઘરેણાં માંઠાં વસ્ત્રાદિમાં ખરચ કરાય છે. એ રીતે ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષરૂપ ચારે પુરૂષાર્થની હાનિ કરનારી છે, માટે પુરૂષાર્થ હાનિ માટે (સ્ત્રી) કહ્યું છે. એ વિશ્વામિત્રને કામદેવ મળ્યો હતો, તે પુષ્પની લગામ ગુંથતો હતો. તેને વિશ્વામિત્રે પુછયું કે, આટલી મેહેનત શા માટે કરે છે? કામ બોલ્યો કે, હનુમાનજી, કાર્તિક સ્વામિ, અને શુકદેવજી, એ ત્રણ હાથમાં આવે તેવા નથી તેથી તેઓને માટે ગુંથું છું. આપના જેવા તો એક સાધારણ પુષ્પ માત્રથી દોડતા આવો તેવા છો, (પણ તે ત્રણ તેવા નથી.) લક્ષ્ય જે હોય તેના બે કકડા કરી નખનાર યોદ્ધાઓ તો બહુ છે, પણ કામ તો બે કકડાને એક કરી દે છે. અર્થાત્, કામથી મોહિત સ્ત્રી અને પુરૂષ એકરૂપ—તલ્લીન—અભેદ જેવાં થઇ જાય છે.

તાત્પર્ય કે, માયિક પદાર્થ સ્ત્રી પુત્ર ધન ધરા વગેરેમાં અહંમમત્વનાં દ્રઢત્વ રહિત, આસક્તિ છોડીને અસંગ સાક્ષી ચિન્માત્ર દ્રષ્ટા આત્મપદે રહેવાય તો નિર્ભયતા અને શાંતિ આપણી બાજુમાં વિજયધ્વજા પકડી અચળ ખડી રહે છે.

એક મોટો શાહુકાર ૨૦-૨૫ લાખનો વેપારી બ્રાહ્મણ હતો. તેને નિયમ હતો તે પ્રમાણે ગામ બહાર એક શિવાલય હતું ત્યાં રોજ પૂજા કરવા જતો. એક દીવસ કોઇ મહાત્મા થાકી ગયલા હોવાથી ત્યાં આવી ચઢયા તેને જોઇ શેઠે ભિક્ષા ભોજન માટે બહુ આગ્રહથી નિમંત્રણ કીધું. સંતે તેને પુછવાથી કહ્યું કે, હું જાતનો બ્રાહ્મણ છું. અને ૨૦ થી ૩૦ હજાર સુધીનો ધંધો ચાલે છે. મારે એક છોકરો છે. મહાત્માએ ભિક્ષા લેવા આવવાનું કબુલ કીધું. શેઠ ગયા, અને વખત થયો ત્યારે પુત્રને તેડવા મોકલ્યો. તેને સંતે પુછયું કે, ત્હારે કેટલા ભાઇ છે? છોકરાએ કહ્યું કે, મહારાજ! હમે ચાર ભાઈઓ છીએ. હમારા પિતાનો ૨૦-૨૫ લાખનો વેપાર ચાલે છે. સંતે વિચાર્યું કે, શેઠ જુઠું બોલ્યો. હું શું લુટી લેવાનો હતો કે સંત પાસે જુઠું બોલી ગયો! માટે એવા મનુષ્યનું અન્ન નહિં લેવું જોઇએ. તેથી તે છોકરાને ના કહી. છોકરાએ ઘેર જઈ કહ્યું. હવે અહીંતો બધી તૈયારી થયલી તેથી શેઠ જાતે આવ્યો. સંત કહે, તું જુઠો છે, તું એક છોકરો અને ૨૦ થી ૩૦ હજારનું કહેતો હતો, અને તારો છોકરો ચાર પુત્ર અને ૨૦ થી ૨૫ લાખનું કહી ગયો. શેઠ કહે, પ્રભો! હું સત્ય કહેતો હતો. મારે ત્યાં પચીસ લાખનો તો શું પણ પચીસ કરોડનો વ્યાપાર હોય, પણ જેટલું મેં ખાધું અને દાન પુણ્યમાં આજ સુધી વાપર્યું હશે તેજ મારો વેપાર અને મારૂં દ્રવ્ય છે, એમ સમજીને તેજ રકમનો સુમાર મેં કહ્યો છે. ઘણુંએ બીજું પડયું હોય તે મારૂં શી રીતે કહી શકું?! તેજ રીતે છોકરા ગમે એટલા છે, પરંતુ આજ્ઞાંકિત અને મારી સેવામાં શ્રદ્ધા પ્રેમથી ઉત્સાહ વાળો મારી પ્રકૃતિને અનુકુળ વર્તનારો પુત્ર તો એકજ છે, તેથી તે પણ મેં સત્ય કહ્યું છે. સંતે જોયું કે, વાહ! આતો જ્ઞાતા સત્પાત્ર વિવેકી જણાય છે. પછી ખુશી થઈ ઉઠીને સાથે ગયા. અને ભિક્ષાથી પરવારી આસને આવ્યા. બાદ બીજે દહાડે તીર્થ યાત્રા માટે આગળ પ્રયાણ કરી ગયા. તાત્પાર્ય કે-"હાથે તે સાથે"

એ કહેવત પ્રમાણે ગરીબો, અનાથજનો, બાળકો, સ્ત્રી, વૃદ્ધ વગેરેને પરોપકારાર્થે તન મન ધનથી મદદ કરવામાં તથા સત્સમાગમમાં અને નિઃસંકલ્પ સ્થિતિમાં આત્મ ચિંતવનરૂપ બ્રહ્માત્મૈક્ય-ભાવના કરવામાં જે કાળ ગયો તેજ કાળ ખરો આયુષ્યનો સાર્થક સફળ સમજવો, તેમાં ગયલું દ્રવ્યજ ખરૂં વપરાયલું વ્યાપારમાં રોકાયલું-વાવેલું સમજવું, અને પિતાની પ્રકૃતિને અનુકુળ રહી તેમનું મન હંમેશ પ્રસન્ન રાખી, સત્સમાગમમાં અત્યંત પ્રીતિવાળો શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠ બની ભવસાગર તરી જવાની ઇચ્છાવાળો વિવેક સંપન્ન સુજ્ઞ પુત્ર હોય તેજ ખરો પુત્ર સમજવો; માટે દરેક સુપુત્રે તેવા થઈ, પુત્ર ધર્મથી ચ્યુત (ભ્રષ્ટ-ગબડી પડેલા) નહીં થતાં સ્વધર્મે અડગ ઉભા રહી ઇહલોક પરલોકનું હિત સાધી પોતાનાં નિજસ્વરૂપનું દ્રઢ અપરોક્ષ થતાં સુધી સ્વકર્તવ્યથી ભ્રષ્ટ ન થતાં પુરૂષાર્થ કર્યા કરવું ઉચિત છે.

૯. શ્રવણ કીર્તનાદિ નવધા ભક્તિ છે તે સાધન ભક્તિ છે. અને આત્મસાક્ષાત્કાર થયા પછીની જે ભક્તિ છે તે સાધ્ય અથવા પરા ભક્તિ છે.

આ વિરાટ છે તેજ ઇશ્વરનું સમષ્ટિ સ્વરૂપ છે. દરેક વ્યષ્ટિરૂપ ઈશતનુઓનો સમુદાય છે તે સમષ્ટિ. એવા વિરાટરૂપ ઇશ્વરની સેવા કરો. પ્રાણીમાત્રનું હિત ઇચ્છો. કુમસ અથવા મુંબાઇ કે ભાવનગર જઇ સમુદ્ર જોયો એટલે કહિયે છીએ કે સમુદ્રને મેં સારી રીતે જોયો; પણ તેથી શું આખો સંપૂર્ણ સમુદ્ર જોયો કે ? ! બધો પૂરો સમુદ્ર કંઈ જોવાય નહીં. અને તેથી બધો જોયો નથી છતાં "બધો દરીયો જોયો" અથવા, "દરીઓ જોયો" એમ કહીએ છીએ, તેમ, ભરત ભૂમિમાં આપણાથી બને તેટલું સ્વદેશનું હિત ઇચ્છી તે કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી, એજ સમષ્ટિ ઇશ્વરની ખરી પૂજા છે.

आत्मौपम्येन सर्वत्र समंपश्यति योऽर्जुन "
सुखं वा यदि वा दुःखं सयोगी परमोमतः ॥

એનું નામજ Nationality ભ્રાતૃભાવ ઐક્યતા. हरि रेव-जगत् जगदेवहरि : ॥ એનું નામજ સમ્યગ્દર્શન અને એવું જોનારજ ખરો યોગી. યશોદાજીને બગાસું ખાતાં વિરાટ બતાવ્યું, અને અરજુનને યુદ્ધ પ્રસંગે વિશ્વરૂપ બતાવ્યું ત્યારે બરાબર વિશ્વાસ આવ્યો. એમ પ્રત્યક્ષથી ખાત્રી થઈ. તમે હૃદયનાથ—અંતર્યામિ-આત્મતત્ત્વ તરફ જુવો. એજ શુદ્ધ જ્ઞાન મૂર્તિ છે. એનુંજ આ સર્વ વિશ્વરૂપ છે. તેથી આ સર્વ મારૂંજ સ્વરૂપ છે એમ જાણી સર્વનું હિત ચાહો, શરીરથી બનતી મદદ કરો, ધન ધાન્યાદિ પદાર્થોની જરૂર હોય તેવા દીન જનોને બને તે પ્રમાણમાં ધન વગેરે દાન આપી મદદ કરો.

૧૦ દ્વૈતવાદ છે તે ધર્મની બાલ્યાવસ્થા છે. નાનું બાળક કાલું કાલું બોલે, હસે, રમે, તેથી બહુ પ્યારૂં લાગે છે. તેમ દ્વૈતવાદમાં ભિન્ન જાણી ઈશ્વરની સેવા પૂજા વંદન કરવાનું છે. તેમાં પાંચે વિષયોના ભોગ, ઠોર પુરી ખુવો વગેરે પ્રસાદ; ગાન તાન વાદ્યંત્રો; શ્રૃંગાર બાગ બગીચા રોશની વગેરે શોભાથી ભરપૂર હોવાથી બધાને સુખરૂપ જણાય છે.

અદ્વૈતવાદમાં વ્યાકુળતા ચંચળતા નથી, વિષયોનો રસ ચુસવાનો નથી, તેથી નિરસ જેવું લાગે છે. હું બ્રહ્મરૂપ છું સોહં એ સ્થિતીમાં શાંત હેવાનું અને જીવત્વનાં દેહાભિમાનથી સ્ફુરતાં અહંમમત્વ રહિત અનંત વ્યાપક વિષ્ણુરૂપ અસંગ બની રહેવાનું, તે અનેક જન્મોના દેહાભ્યાસને લીધે તથા વિષયોની આસક્તિ નહિં છુટવાથી બહુભારે—કઠણ—અશક્ય જેવું લાગે છે. તેથી પુણ્યપુંજ વિહીન સાધારણ માણસોને દ્વૈતવાદ સારો લાગે છે તેથી પ્રતીક ઉપાસના તેવા જન સમુદાય માટે ઠરાવી છે અને શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી મહાપ્રભુજીનું પ્રાકટય એટલાજ માટે, અર્થાત્ એવા પામર વિષયી જીવોને, એવી યુક્તિથી, સંસારના વિષયોનો મોહ ક્રમેક્રમે મટાવી, ઉન્નતિક્રમપર ચઢાવવા સારૂજ તે કાળને અનુસરીને થયલું અને ખાસ શુદ્ધાદ્વૈતનોજ પોતાનો સિદ્ધાંત જ્ઞાતાહરિજનો-

ભકતો માટે સ્થાપીને, અન્ય સંસારાસક્ત લોકો માટે મૂર્તિરૂપે પ્રતીકઉપાસનાનો પ્રચાર ચલાવ્યો. તે તેઓ માટે ઠીક છે. તે પેહેલી અવસ્થા છે. પરંતુ લોકો તેટલીજ હદમાં-તેટલામાંજ અટકી રહી આગળ વધતા નથી, એ આશ્ચર્ય છે.

પર્વતનું શિખર છે તે અદ્વૈતવાદ સમજો, પણ પર્વતે ચઢવા માડતાં નીચેજ (પ્રથમ પગથીએજ) હઠ કરિને અથવા વિષય લોલુપતાથી બેસી પડે તે કદી પણ શિખરે જઇ તો નહીંજ શકે, પણ શિખરને જોઇ પણ નહીં શકે.

યુવાવસ્થામાં આવ્યા પછી બાલ્યાવસ્થાની નિંદા કરવી, એ ભુલ છે. તેમ અદ્વૈત સિદ્ધાંત સમજ્યા પછી દ્વૈતવાદનો તિરસ્કાર કરવો, એ પણ ભુલ છે. કેમકે બાળકોને માટે તો તે ઠીકજ છે. તેથી જ્ઞાતા જને નિંદા કરવી યોગ્ય નથી. મહાત્માની દ્રષ્ટીએ તે સર્વત્ર એક શ્રીહરિગુરૂજ સિદ્ધ છે તેથી તેમને તો નિંદા કરવા માટે અણુપણ જગ્યા નથી. બીજનો ચંદ્ર બતાવવાને બાળકને પ્રથમ અમુક ઝાડ બતાવવું પડશે, પછી અમુક શાખા, મોભ, ઝાંખરૂં, નળિઉં, વગેરે બતાવતે છેવટ યુક્તિથી તે બાળકનો લક્ષ ચંદ્રની સંન્મુખ લઈજવાય છે. તાત્પર્ય કે, જે જેમ છે તે તેવા અધિકારી માટેતો યોગ્ય છે એમ કહેવુંજ પડશે, તેથી નિંદા ને માટે અવકાશજ નથી.

૧૧-મન ક્યાંથી થયું, કેમ થયું, કયારે થયું, એ મન કેમ મરે, કયારે મરે, વગેરે તર્ક કર્યા કરવાની જરૂર નથી. ખોટો કાળક્ષેપ ન કરો, કેમકે એવા તર્ક અને લવારા કરવાથી કશુંપણ પ્રયોજન સિદ્ધ થવાનુંનથી. લુગડે ડાઘ લાગેલોછે એવુંજે વખતે જણાયું કે તરત તેને જળથી ધોઈ નાખવો-ડાઘ કાઢીનાખવો, એજ સુજ્ઞનું તો કર્તવ્ય છે. તેમ, મન રૂપ ડાઘની પ્રતીતિ થઇ, તો તેને શુદ્ધ વિચારરૂપ જળથી ધોઇને તે સંકલ્પાત્મક મનરૂપ ડાઘ કાઢી નાખવો. વિચાર કરવાવડે મનોનાશ થાય છે. તે વિશે દ્રષ્ટાંત, કે,— જેમ, વીંછીના પેટમાં ઘણાં બચ્ચાં હોય છે તે, તે વીંછીનેજ પેટમાં રહીનેજ ફોલી ખાય છે અને પછી બહાર નિકળે છે

એટલે વીંછણુ જાતે મરણુ 'પામે છે-સેહેજે પોતાની મેળેજ મરી રહે છે. તેમ, શુદ્ધ વિચારોરૂપ બચ્ચાંથીજ મન સેહેજે મરશે.

બાળક બારણેથી રમીને આવ્યું તેવું "મને ભુખ લાગી" એવી બુમ પાડતું આવ્યું. પરંતુ તે ઘરમાં આવીને બીજી રમતમાં લાગી જાય તો પછી માતા તેને જમવાને બુમ પાડતીજ રહે, છતાં આવતું નથી. તેમ, મન જે કે સંસાર તરફ લાગેલું હોય ત્યાથી ઉખેડી-ખસેડીને ચિદાત્મા પ્રત્યે લગાડો-બઝાડો તો સંસારને ભુલી જાય અને સંસારના વિષયોની તૃષ્ણા-ક્ષુધા ભુખનાં દુઃખ પણુ નડતાં નથી-તે પણુ ભુલે છે. મનોનાશનો ઉપાય એ છે કે,-વૃત્તિને ઉઠતી રોકવી-ઉઠેલી જણાય કે ઝટ "હું તો વૃત્તિનો દ્રષ્ટા છું-અસંગ ચિન્માત્ર નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ બ્રહ્મ તત્વ છું-મારાં ત્રિગુણાતીત જ્ઞાનમય આનંદ સ્વરૂપમાં વૃત્તિ મન તન જગત્ સંસાર કે અન્ય કોઈ પણુ કલ્પનાનો અવકાશજ નથી" એવા વિચારોથી તે ઉઠતી વૃત્તિ રોકી ડાબી ઘાલવી એટલે બહિરને મુખે ઉઠે છે તેને ગરદન પકડી અંતર મુખ કરી આત્મતત્વમાં મુડી ચાંપીદેવી.

૧૨. વાસના ક્ષયનો ઉપાય એ છે કે, "આ (દ્રશ્યવગેરે) કંઈ નથી," એવું યથાર્થ દ્રઢાવો-સુદ્રઢ નિશ્ચય પૂર્વક અનુભવો.

અધિષ્ઠાન આત્મા પૂર્ણ એકરસ વ્યાપક સચ્ચિદાનંદ ઘન તત્વમાં ભ્રાંતિથી પ્રતીત થતું આ, એટલે દેહ, જગત્ વગેરે કાંઈજ નથી, રજ્જુમાં સર્પવત, સીપમાં રજત વત્, મૃગજળ પ્રતીતિ વત્ મિથ્યા ભ્રાંતિજ છે, એવું બરાબર સમજાયું, તો પછી જે, કાંઈ નથી તેમાં મોહ થતો નથી. ને મોહ ન થાય તો સુખબુદ્ધિથી તેની ઇચ્છા થવારૂપ સૂક્ષ્મ વાસનાનો પણુ અસંભવ. તાત્પર્ય કે, એવો દ્રઢ નિર્મલ વૈરાગ્ય થવો એજ વાસના ક્ષયનો હેતુ છે. ब्रह्मादि स्थावरांतेषुवैराग्यं विषयेष्वनु ॥ यथैव काक विष्टायां वैराग्यं तद्धि निर्मलं ॥ બ્રહ્મલોકથી તે સ્થાવરાંત સુધી સર્વ દ્રશ્ય માત્રના વિષયોમાં સંપૂર્ણ મિથ્યાત્વ બુદ્ધિથી કાગડાની વિષ્ટાવત્ જાણી મોહ નહિં થવો, એનુંજ નામ નિર્મળ વૈરાગ્ય છે.

તાત્પર્ય કે, નિત્યાનિત્યના વિવેકથી અનિત્યને પડતું મુકી દઇ નિત્ય વસ્તુ આત્મ તત્વમાંજ નિરંતર સંલગ્ન રહેવાના શુદ્ધ વિચારો કરતા રહેવા રૂપ વિવેક સાધનથી મનોનાશ થાય છે, તેવીજ રીતે ઉક્ત રીત્યા શુદ્ધ વૈરાગ્યથી વાસના ક્ષય થાય છે.

૧૩ તત્વ જ્ઞાનનો ઉપાય એ છે કે,-ઉપર પ્રમાણેના યથાયોગ્ય મહાવાક્યજન્ય જ્ઞાનના વિચારપૂર્વક બ્રહ્માત્મૈક્ય ભાવનાનો સતત સજાતીય પ્રવાહ ચલાવવો; અર્થાત્ હુંજ પૂર્ણ જ્ઞાનમય વ્યાપક નિર્વિશેષ ત્રિગુણાતીત અખંડ (સત્) જ્ઞાન સ્વરૂપ (ચિદ્) આનંદઘન બ્રહ્મ છું, એવું પુનઃ પુનઃ ચિંત્વન કરતા રહી, વિશેષપણે પ્રતીત થતાં અહંમમત્વનાં સ્ફુર્ણને તત્સત્ બ્રહ્મમાં સમત્વને પમાડવું-સમી જવું, એ છે.

તત્વજ્ઞાન, મનોનાશ, અને વાસનાક્ષય, એ ત્રણેનો અભ્યાસ સાથેજ શી રીતે કરી શકાય, તે કહેવાય છે. કે, પ્રતીત થતું દેહાદિ દ્રશ્યજગત ભ્રાન્તિ જન્ય છે, અને તે મનમાંજ સ્ફુરેલું-કલ્પિત છે, અર્થાત્ વાસ્તવે એ કાંઇ નથી, પરંતુ एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म नेहनानास्ति किंचन અધિષ્ઠાન માત્ર સત્ ચિદાનંદ એકરસ અનંત શુદ્ધ જ્ઞાન ઘન બ્રહ્મજ છે सोहम् તેજ હું છું, અને આ નાના પ્રકારે પ્રતીત થતું સર્વ કાંઇજ નથી, એવા વિચારની દ્રઢતા (અભ્યાસ રાખી) કરતા જવી. તે કરવામાં પૂર્વના દેહાધ્યાસને લીધે કોઇ કોઇ પ્રસંગે જયારે બીજી કોઈ રાજસી તામસી વાસના સ્ફુરતી જણાય કે તરત સાવધ રહી તેને રોકી મારી હઠાવી ब्रह्मैवाहम् सोहम् शिवोहम् એવો સજાતીય પ્રવાહ ચલાવી તેને વેગ આપી વૃત્તિને અંતરમુખ કરતા જવું. એ રીતે ત્રણેનો સાથે અભ્યાસ થઇ શકે છે.

૧૪ સાકરને આંખથી નજરે જોયા કરો ત્યાં સુધી તેમાં કેવી મધુરતા છે તે ગળપણ-મિષ્ટતાનો અનુભવ થાયજ નહીં. તેજ રીતે મોઢેથી માત્ર શાકર શાકર જપ્યા-બોલ્યા કરવાથી પણ ન થાય. પણ શાકરનો ગાંગડો મુખમાં નાખતાંજ મધુરતા

કેવી છે તે મધુરતાનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં આવે. અને તે પણ તમેજ એકલા જાણી શકો. બીજા પાસે રહેલા અનેક મનુષ્યો જાણી શકશે નહીં. તમે તે જાણી શકશો ખરા, પણ વાણીદ્વારા મુખે કહી શકવાના નથી. કદાચ કહેવા પ્રયત્ન કરશો તો, માત્ર, મધુર છે, ગળી છે, મિઠ્ઠિ-મિષ્ટ છે, એવાજ શબ્દ વાપરશો. તેટલા-થીજ કંઇ બીજા જેઓ ચાખી-ખાઇ શકયા નથી તેઓને કંઈ સમજાય-અનુભવ થાય તેમ નથી. વધારે સ્પષ્ટિકરણ કરવા તમે મુકાબલો કરતાં કદી કહેશો કે ગોળ જેવી, ખાંડ જેવી. કે મધ જેવી ગળી છે; પરંતુ જો કે તે ગોળ ખાંડ કે મધ જેવી ગળી નથી તેની મધુરતા તે બધાથી કંઇ જુદીજ વિલક્ષણ છે, છતાં હાલ બીજા તે હલકા પદાર્થ માત્ર ગળપણના અંશમાં અમુક અંશે મુકાબલે માની પણ લે, પરંતુ તે ગોળ ખાંડ કે મધ જેણે ચાખ્યુંજ ન હોય તેઓને તો તે વિશે સમજવું અશકય છેજ. એનિર્વિવાદ વાત છે.

વળી, એ સાકર રૂપ ગાંગડો નિરાકાર મધુર રસનોજ છે, અને સાકર રૂપે પ્રતીત થાય છે છતાં રસરૂપજ નિરાકારજ સ્વરૂપ છે, અને મુખમાં નાખતાં પાછો રસરૂપજ-નિરાકારજ બની રહે છે. છતાં એ સાકરરૂપે પ્રતીત થઇ નજરે દેખાય છે તોપણ મધુરતાનું સ્વરૂપ કંઇ જોઇ શકાય તેવું નથી, તે તો અનુભવથી જણાય-સમજી શકાય તેવું છે. એક ભકત કવિ (ધીરો) કહે છે કે, તરણાંઓથે ડુંગરરે ડુંગર કોઇ દેખે નહિ;

અજા જૂથમાહીં રે સિંહ રહી ગાજે સહી. ડુંગર ઉપર ખૂબ ઘાસ ઉગે છે, તે ઘાસતૃણની ઓથે અધિષ્ઠાનરૂપે ડુંગર છે તેને કોઇ દેખતા નથી. ઉપર ઉગી નિકળી પથરાઇ રહેલાં તે આવર્ણરૂપ ઘાસનેજ જુવે છે. તેમ, અધિષ્ઠાન રૂપ નિત્ય પરમાત્મ વસ્તુને કોઇ જોતું નથી, પણતેઉપર અધ્યસ્ત-કલ્પિત જગતરૂપ અનિત્ય ઘાસને સઉ કોઇ જોઈ રહયા છે.

અજ, એટલે જન્મરહિત. તે તો એક પરમાત્માજ છે,

તેના આશ્રયે રહેલી શક્તિ તે અજા (માયા–અવિદ્યા–પ્રકૃતિ) છે. તે અજા–પ્રકૃતિનાં કાર્યરૂપ આ બધું દ્રશ્ય–સર્વ લોક છે; તે બધાં નામરૂપ છે તે સર્વ તે અજાનાં જૂથ (ટોળાં) છે. તેમાં એકજ સિંહ ગર્જના કરી રહ્યા છે અર્થાત્ અંતર્યામિ આત્મસિંહ સ્વયં પ્રકાશી રહ્યા છે તે અસ્તિરૂપે છે–છે રૂપથી પ્રકાશે છે તે સત્ છે,–નિત્ય છે–અખંડ છે. સર્વમાં છેપણું તો કાયમજ છે. મુડદું પડયું હોય તોપણ તે "છે" (મુડદું છે) તેને બાળીને રાખ કરી, તોપણ તે "છે" (રાખછે.) રાખ મૃત્તિકામાં મળીતો મટોડું છેજ, તે માટી જળમાં મળીતો જળ છેજ. તે સૂર્યઅગ્નિ આદિ તેજથી શોષાઈ જઇ તેજમાં મળે તોપણ તેજ છે. તેજ વાયુમાં મળે (વાયુથી અગ્નિ હોલવાઈ જઇ સમીને વાયુમાં મળીજાયછે) તો વાયુછે. વાયુ આ વિશાળ મહા આકાશમાં મળે તો આકાશ છે. સર્વ બુદ્ધિઓ માત્રનો સમૂહ (એક ઢગલો) જેને સમષ્ટિ બુદ્ધિ અથવા મહત્તત્વ કહે છે તે બુદ્ધિના સમૂહ રૂપ એક મહાબુદ્ધિ–મહત્તત્વ છે તેને વિશે આકાશ મળે તો તે મહત્તત્વ છે. તે મહત્તત્વ અવ્યકત (પ્રકતિ-અજા)માં મળે તો તે પ્રકૃતિ છે; અને તે પ્રકૃતિ પરમતત્વ પરમાત્મા પુરૂષોત્તમમાં લીન થાય (મળે) તો તે અંતિમ અખંડ સત જ્ઞાનઘન બ્રહ્મ રૂપ પરમ તત્વ છેજ. सा काष्टा सा परागतिः એજ છેવટ, એજ પરાગતિ છે.

કેટલાક કહે છે કે શૂન્ય છે. તોપણ "છે" તો કાયમજ છે. એટલે અસ્તિ નિત્યત્વ–સત્પણુ તો સર્વદા બનેલુંજ સિદ્ધ છે. તે શિવાય બીજું નથી તેજ શૂન્ય. અને જે છે તે છેજ, તેજ અખંડ–નિત્ય–સત્ય તત્વ છે. अद्भिः गात्राणि शुध्यंति मनः सत्येन शुध्यति.

જળથી શરીરનાં ગાત્રો શુદ્ધ થાય છે, અને સત્યથી મન શુદ્ધ થાય છે. તેથીજ મનની શુદ્ધિ કરવાને સત્ જે પરમાત્મા છે તેમાં મનને જોડવું–લગાડવું. ઉપર કહી આવ્યા તે પ્રમાણે

નિરાકાર રસરૂપ-મધુરતારૂપ છતાં સાકર રૂપે સાકાર (ગઠ્ઠા ગાંગડા રૂપે) પ્રતીત થાય છે તે આદિમાં અને અંતે રસ રૂપજ થાય છે અને મધ્યે સાકાર રૂપે ગાંગડો દેખાતાં છતાં વાસ્તવ દ્રષ્ટિવાળા તેને રસરૂપજ જાણે છે, તેજ પ્રમાણે रसोवैसः રસરૂપ પરમાત્મા અખંડ એક રસ જેવાના તેવાજ સ્વયંપ્રકાશ સિદ્ધ છે, તેજ સત્ય હોવાથી અધિકારને અનુસરીને નિરાકાર તત્વમાં અથવા સાકાર ભગવત્સ્વરૂપમાં મન લગાડી રાખી ક્રમે કરીને તત્તત્રૂપ થઈ રહેવું, એજ અંતિમ કર્તવ્ય છે. अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ॥अव्यक्त निधनान्येवतत्रका परिदेवना॥ आदावंतेचयन्नास्ति वर्तमानेपितत्तथा ॥

૧૫ વનસ્પતિ જો સમીપ હોય છે તો, નોળીઓ નિડરપણે કાળા એવા ઝેરી સર્પને પકડી યુદ્ધ કરે છે. સર્પના ડંસથી ગરમી વ્યાપે છે તોપણ તેને મારે છે, અને તરત તે ઇષ્ટ વનસ્પતિ-બુટ્ટી સુંઘી આવે છે એટલે બધું ઝેર ઉતરી જાય છે, અને શાંત થાય છે. (બુટ્ટી સમીપમાં નહીં હોય તો મારે નહીં) તે સર્પના મારીને કકડા કરી નાખે છે. તેમ,-વિશેષ અહંકાર છે તે સર્પ છે. મમત્વ રૂપ તેના ઝેરી દાંત છે. ગુરૂ શાસ્ત્ર શિક્ષિત સંસ્કારી મન છે તે નોળીઆ રૂપ છે, તે પેલા અહંકાર સર્પને મારી શકે છે. અર્થાત્ સંસાર સાર્પ જોડે યુદ્ધ કરે છે, અને રોજ નિત્ય કર્મ કરવા રૂપ એટલે નિત્ય-અમૃત-પરમાત્મા બુદ્ધિનો સ્પર્શ કરવારૂપ-અભેદત્વ અનુભવવારૂપ બુટ્ટી સુંઘે છે, કે તાજો થઇ પાછો અભિમાનરૂપ સંસાર સર્પ જોડે ટક્કર લે છે અને મારીને કકડા કરી નાખે છે, અર્થાત્ તેને મૃગજળ વત્ આભાસ માત્ર ભ્રાંતિજન્ય મિથ્યા જાણી લઇ નિર્ભય થઇ રહે છે. એમ નિત્ય કર્મ કરવાથી વિષ વ્યાપતું નથી, એવી એ નિત્ય કર્મ રૂપ બુટ્ટ છે.

धारणात् धर्मइत्याहुः ॥ નિત્યકર્મ વગર તે ધારણ કીધું કહેવાય નહીં. ધારણ કરવાથીજ ધર્મ કહેવાય છે.

ઘરમાં રોજ કચરો વાળવામાં નહિં આવે તો ઢગલા થાય, અને પછી તેમાં મચ્છર માકડ જુ કાનખજુરા વીંછી વગેરે જંતુ પાકે. તેથી દુખી થઇ છેવટે નાશ પામવા સુધી પ્હોંચે. તેમ,– અંતઃકરણરૂપ ઘરને રોજ, નિત્યકર્મ કરવારૂપ કચરો કાઢીને, મલીન વિષય વાસના રહિત, સાફ સ્વચ્છ નિર્મળ રાખવામાં આવે તો અજ્ઞાનરૂપ મેલ કચરાના થર બાઝી ઢગલા થવા પામે નહીં. અને તેમ ન થાય તો તેમાં કામ ક્રોધ લોભ મોહ વગેરે જંતુ પાકવા પામે નહીં; ત્યારેજ પરિણામે મોક્ષ પર્યંત પોંહોંચી શકે છે.

૧૬–(કુળવાનનું વચન રામબાણુ જેવું છે, અને કુળહીનનું વચન રાવણનાં બાણુ જેવું છે. રામનું બાણુ જયાં મુકે ત્યાં વિજય કરીને આવે છે. રાવણનું બાણુ આવે તેની સામું રામનું બાણુ છુટે છે તો તે પેલાં રાવણનાં બાણુને પણ રાવણનીજ સેનામાં પાછાં વાળે છે, અને તેનીજ સેનાનો નાશ કરે છે તે સાથે રામનું બાણુ પણ તેની સેનાને હણે છે. કુળહીનનું વચન એવું છે કે, "જોયો જોયો, તું આવો છે તું તેવો છે" વગેરે. તેનાથી કલેશ વધે છે અને પોતાનુંજ હૃદય ક્રોધથી બાળે છે. કુળવાનનું વચન જુવો,–તે કહેશે કે, અરે ભાઈ, તમે તો આવા શ્રેષ્ઠ અને કુળવાન લાયક છો. તમારાં માતા પિતા કેવાં સારાં પરમ પવિત્ર હતાં, અથવા, છે. તમે વિવેકી વિદ્વાન છો, તે છતાં આ કામ તમે કીધું તે શોભા આપતું નથી. એટલું કહેતાંજ પેલો નીચું જોઈ ગ્લાનિ પામી જાય છે. અને કુળહીનનાં ક્રોધ ભર્યાં નીચ વચનથી તો તે બમણો કુદે છે અને બધી દિશામાં ભડકાં લગાડી અનેકનાં ચિત્તમાં સંતાપાગ્નિ સળગાવી મુકે છે. માટેજ, એવો ક્રોધ મોહરૂપ કચરો વાળી ઝાડી સ્વચ્છ ચિત્ત રાખવાને હંમેશાં નિત્યકર્મ કર્તવ્ય છે.

૧૭–એક ગૃહસ્થને પૂર્વના શુભ સંસ્કાર વશાત્ સાધુનો સંગ કરતાં વૈરાગ્ય પ્રકટયો; અને એવી લેહે લાગી કે, બધું ખોટું છે, માત્ર નારાયણ ખરા છે, તેથી તેને મળવું: જયાં ત્યાં

જેને પુછે તેમાં જે જે મળ્યા તેમાં કોઈએ ઠાકોર બતાવ્યું, તો કોઈએ દ્વારકાં, કોઈએ કાશી બતાવી તો કોઈએ પંઢરપુર કોઇએ રામેશ્વર, તો કોઈએ બદ્રીનાથ બતાવ્યું. તે પ્રમાણે બહાર ખુબ ભટક્યો, પણ કશો પત્તો લાગ્યો નહીં. નારાયણ કંઈ મળ્યા નહિં તેથી નિરાશ થયો. જે વસ્તુ અંતર ઘરમાં છે તે છોડીને બહાર શોધવા જઇએ તે ક્યાંથી મળે!! પણ અંતઃકરણ નિષ્પાપ હોવાથી સાચો વૈરાગ્ય પ્રકટેલો જોઇ છેવટે પરમકૃપાળુ નારાયણે મચ્છનું રૂપ લઇ, સમુદ્રમાં એકવાર સોમવતીને દહાડે સ્નાન કરતો હતો તે વખતે, પાછળથી મોઢું ઊંચું કરી મનુષ્યવાણી પ્રકાશી કહ્યું કે, અરે ભાઇ! પાણી વગર મારા પ્રાણ જાય છે, કોઈ મારાં મુખમાં દયા કરી જરા પાણી રેડો. તે સાંભળી શેઠે પાછળ જોઈ કહ્યું કે, વાહરે વાહ! આ શું?! પાણીમાંજ તું છે. મુખને જરા નીચું કરે તો પાણીજ છે, પીવાય તેટલું પી લેને, વલખાં શિદ નાહક મારે છે. બીજું કોણ રેડે!? તું પાણીમાં થયું અને પાણીમાંજ છે. મુખને જરા નીચું કરવાનું છે. તે સાંભળી મચ્છ બોલ્યું કે, ત્યારે તું પણ બહાર શિદ વલખાં મારતો હુવો ભટક્યા કરે છે? દ્રશ્ય તરફની બહિર વૃત્તિ છે તે પાછી ફેરવી અંતર મુખ કરીને જો નારાયણ તારી પાસેજ તારાં અંતર ગ્રહમાંજ છે, મળી લે અને તારી ભુખ તૃષા ભાંગ-તૃપ્તિ પામ. બહાર શું છે?! તું પણ મુખ નીચું કર, તો પ્રત્યક્ષ છેજ, તેને મળી સુખી થા.

તાત્પર્ય કે,–જે વસ્તુની જરૂર હોય તે જ્યાં હોય અથવા જ્યાંથી મળી શકે ત્યાં શોધવાથીજ મળી શકે છે. પણ હોય ઘરમાં અને આપણે બારણાં દઈ બહાર શોધવા નિકળી પડીએ તો અનેક કલ્પ વહી જતાં પણ મળવા સંભવ નથી. પણ વિચાર કરી ઘરમાં જે વખતે શોધવા લાગશું તો યોગ્ય પ્રયત્નને અંતે અલ્પકાળમાં તેને મેળવી શકીશુંજ.

૧૮–એક શેઠને એક નાનો બાળક છોકરો હતો. બાળકના સ્વભાવ પ્રમાણે તે પુત્ર તોફાન કરતો અને રડતો

ત્યારે તેની માતા તેને ભય બતાવવા કહેતી કે જો-ભૂત, આ બાવો આવ્યો તે પકડી જશે. એવું કહીને તેની છાયાંજ તે બતાવતી હતી. આવા ખોટા સંસ્કાર નાખવાથી પરિણામ એ આવ્યું કે મોટો થતાં જ્યારે તે પુત્રને કંઈચીજ લેવા મોકલે કે તરત તે બોલતો કે, બા! હું નહિં જાઊં, ભૂત છે, બાવો છે તે પકડી જાય. તેથી એવા ખોટા સંસ્કાર નાખ્યાનું ફળ માતા નેજ ભોગવવું પડે છે, તે એકે, જાતે ઉઠીને જ્યાં તે ચીજ મુકી હોય ત્યાં જઇ લાવવી પડે છે અને ભવિષ્યમાં એવા ખોટા ભયના સંસ્કારથી થતી હાનિ અટકાવવા સારૂ માતા તે પોતાની ભુલ સુધારી પુત્રમાં પડેલા ભય સંસ્કાર ભુંસી નાંખવા કહે છે કે, ના, દિકરા, એતો હું અમથીજ કહેતી હતી. પરંતુ તેટલે થીજ કંઇ બાળક માનતો નહીં, તેથી વારંવાર પાછા નિર્ભયતાના સંસ્કાર વડે તે ખોટાને ભુંસવા શ્રમ કર્યા કરવો પડતો. અને લાંબે વખતે તે ભુંસાઇ શકતા. તેમ,-વિકારવાળા ભૌતિક જડ દેહમાં હું પણાંની બુદ્ધિ, તેમજ આ જગત વાસ્તવે કાંઇ નહિં છતાં તેમાં જે સત્યપણાની દ્રઢતા-નિત્યત્વ બુદ્ધિ થઈ ગઈ છે તે ખોટા સંસ્કાર ભુંસી નાખી, "એ કાંઇ નથી-કેવલ જ્ઞાન ઘન બ્રહ્મતત્વજ છે."-એવા નિર્ભયતાના સંસ્કાર દ્રઢાવવાને અભ્યાસની જરૂર છે. તે છાયાં ભુત-બાવાની ઠસી ગયલી ભ્રાંતિના સંસ્કાર ભુંસાતાં ભુસાતાં અમુક કાળે નિર્મૂળ થાય છે તેમ, એ દેહાધ્યાસથી મનાઈ ગયલું સંસારનું સાચાપણું પણ ब्रह्मैवाहम् नेहनानास्ति किञ्चन એવા સતત વિચાર પૂર્વક અભ્યાસથી નિર્મૂળ થાય છે.

૧૯-એક છોકરો પોતાનું મુખ દરપણમાં જોવા સારૂ તકતો લઇ તેને ઊંધો રાખી મુખ જોવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. મુખ નથી દેખાતું ત્યારે માતા આગળ ફરીઆદ કરવા જાય છે. માતા તેની આવી ઉલટી રીત જોઇ કહે છે કે, ભાઈ! એમ ઊંધું દર્પણ ન રાખ, ચત્તુંકર. તેમ, અંતરમાં, મુખ અર્થાત્ શ્રી અંતર્યામિ પ્રભુ અથવા સ્વ સ્વરૂપ, જોવાનું છતાં બહાર જુવે છે એટલે ઉલટું જુવે છે, તેને સંતરૂપ માતા કહે છે કે,

અંતરમાં જો, બહાર કંઇ નથી. ચિત્ત સ્થિર રાખી (ચંચળતા છોડી) શાંત પણે જો. બહિરવૃત્તિથી જોશે તો આત્મદર્શન કદી થાય તેમ નથી–તારૂં મુખ નહિ જણાય.

એક ગામમાં મુસલમાનનાં ૩૦ ઘર હતાં. રોજા કરવાના તે પણ ૩૦ તે સાથે બે ઈદ. તે ઉપરથી બધા મળીને કાજી પાસે આવ્યા અને તેમાંથી ઓછું કરવા અરજ કરી. ત્યારે કાજીએ પુછયું કે, તમે ત્રણવાર નિમાજ પઢો છો કે? બધાએ ના કહી. તે સાંભળી તરત કાજીએ હુકમ કીધો કે, જાવ, જાવ, નિમાજ પઢો. અને ત્રણવાર નિમાજનું લાકડું વધારી ઘાલી પાછા કાઢયા તે જોઇ બધા બોલ્યા કે, કમી કરાવવા આવ્યા ત્યાંતો વધારો થયો. બકરૂં કાઢવા જતાં ઊંટ પેસી ગયું, એ કહેવત જેવું થયું.

તાત્પર્ય કે, મનુષ્યો કર્તૃત્વ ભોકતૃત્વ બુદ્ધિથી સ્વર્ગાદિ ભોગની લાલસાવશ હુવા ફલાકાંક્ષાથી અનેક કર્મો, યજ્ઞ યાગ દાન સ્નાન માન પાન ગાન તાન ખાન પાન સેવા પૂજા તીર્થ યાત્રા વગેરે મોટાં આડંબર પૂર્વક કરી, લોકમાં માન મહત્તા સાથે કીર્તિ ઇચ્છે છે અને મેળવે છે. તેથી બમણા ત્રમણા બંધાતા જાય છે. કેટલાક એવાં કર્મ કરી મુક્ત થવા ચાહે છે. પણ કર્તૃત્વાભિમાનથી તેઓ કર્મ કરીને કર્મ કાઢવા જાય છે તેથી ઉલટાં કર્મભાર વધારતા આવે છે. પણ જે અહંમમત્વ છોડી નિષ્કર્મ પરમાત્મ પદમાં નમી સમી જવા પ્રયત્નરૂપ કર્મ કરી રહ્યા છે, તે મહાનુભાવ અસંગ મહા પુરૂષને કાંઈપણ કર્મ કર્તવ્ય શેષ રહેતુંજ નથી. અર્થાત્ એવા મરવાને ઇચ્છતા ધીર વિર સંતો સાચા મરવાથી એટલે જીવત્વનો અહંમરીને શિવ પદના અહંનો દ્રઢ નિશ્ચયવાળા થવાથી અર્થાત્ મરીને જીવવાથી જીવન્મુકત એવા તેમને કર્મ કશું કરવાનું રહેતુંજ નથી.

૨૦–ધારણાત્ ધર્મઃ પડતાને આશ્રય આપીને ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ કહેવાય છે. તે આ લોક સંબંધીનાં અને પર લોક સંબંધીનાં બધાં કર્મરૂપ છે. તેનાં જાતિ આયુઃ અને ભોગ, એ ફળ છે.

વેદમાં વિધી કહયો માટેજ માનવું. તેનું શું કારણ-શા માટે એમ કરવાનું કહ્યું, એવી દલીલો કરવાની જરૂર નથી. આગળ બુદ્ધિ વધશે ત્યારે તેનાં કારણો સમજાશે,

વેદ શાસ્ત્ર સ્મૃતિ વગેરેમાં અનેક વિધિ કહ્યા છે, તે મુખ્યત્વે શરીરની આરોગ્યતા જળવાઇ તે દ્વારા મનોબળ અને આધ્યાત્મિક શક્તિ વધે, એ હેતુથી છે पट्टेनीलं जलंतक्रे गोशाला म्लेच्छमंदिरे ॥ काश्यां मधुकरी भिक्षा पवित्राणि युगे युगे વસ્ત્રમાં નીલતા, છાસ દુધમાં પાણી, મ્લેચ્છને ઘેર ગોશાળા હોય તે, અને કાશીમાં મધુકરીની ભિક્ષા, એ હરેક યુગમાં (સદા) પવિત્ર છે. એ રીતે કોઇ સંશયથી અટકી ન બેસે અને શરીર પ્રાણની રક્ષા થાય, એ હેતુથી વિધી દર્શાવી રસ્તા ખોલી આપ્યા છે. શરીરની આરોગ્યતા રૂપ પાયો મજબુત હશે તો ધર્મની ઇમારત સુદ્રઢ સુંદર અને વિસ્તૃત બની ટકશે.

હાથ ધોવાનો વિધી કેટલાક પ્રસંગોમાં કહયો છે; તે જે લોકો મદાંધતાથી માનતા ન હતા તેઓએ જોયું હશે કે, જ્યારે પ્લેગ વખતે દાકતરો, તે વ્યાધિવાળાની સારવારમાં જઈ તેનાં અંગને, કપડાંને, વાસણને, કે રોગીનો હાથ લાગેલાં અન્નાદિને જરા સ્પર્શ કરતા કે તરત, સાબુથી ખુબ ઘસીને હાથ ધોઇ નાખતા. કેમકે પ્લેગના સૂક્ષ્મ જંતુઓ કાંઈ હાથે વળગી રહે તો જાતે દુઃખી થાય. તેથી જંતુઓને વળગી નહીં રહેવા દેવા રૂપ કારણ સમજાયું ત્યારે ધ્યાનમાં આવ્યું. માટેજ વેદમાં કહેલું માનવું. પછી તે શા માટે એમ કહ્યું છે તે આગળ અધિકાર વધતાં સમજાશે.

લાડકવાયો પ્રીય પુત્ર છે. તેને પિતાએ આજ્ઞા કરી કે નિશાળે જાવ તે સાંભળી શાળામાં જતાં પુત્રને બહુ દુઃખ લાગે છે. મરજી નથી તેથી નથી જતો તો બાપ તમાચો મારીને અથવા ધમકાવીને અગર ખાવાની કે પૈસા વગેરેની લાલચ આપી નિશાળે મોકલે છે. તેથી કદાપિ વધારે રડે છે; તોપણ પુખ્ત ઉમરે આવી B. A. L. L. B., અથવા L. M. & S. વગેરે

થઈને હજારો લાખો રૂપાઆ કમાઈ મોટોર ઘોડા ગાડી બગીચા વગેરેની મોજ મઝા ભોગવે છે ત્યારે પેલા બાળપણના બાપના તમાચાનું અગર લાલચોનું એટલે દુઃખ લગાડીને પણ નિશાળે મોકલવાનું કારણ સમજાય છે. કેમકે અધિકાર આવ્યો તેથી બુદ્ધિ વધવાથી અને તે દુઃખ ભોગનાં ફળરૂપ સુખ સંપત્તિ મળી છે તે જોઈને પૂર્વની પિતાની આજ્ઞા યાદ આણી, તેનું પરિણામી ફળ આ મને મળ્યું છે તે ધ્યાનમાં આવે છે. તેમ, વેદની આજ્ઞા જેજે વિહિત કર્મ કરવાની થઈ હોય તે, શંકા વગર અને દલીલ કાઢયા વગર શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી પાળનારને જ્યારે તેનું ઉચ્ચતમ ફળ બ્રહ્માનંદાસ્વાદનરૂપ મળે ત્યારે સ્હેજે સમજાય છે, એ નિર્વિવાદ છે.

કર્મ કરનારની રૂચી તે કર્મ કરવા પર થાય, એવા હેતુથી તેને રૂચી ઉપજાવવા ખાતર તે તે કર્મોનાં મોટાં મોટાં ફળ કહ્યાં છે. જો જગતનું મિથ્યાત્વ યથાર્થ સમજાયું હોય અને તેને અનુસરીને જો ખોટુંજ છે એમ માને, તો આ બધુંજ ખોટું છે, તૂં પણ (અભિમાની) ખોટોજ છે; બ્રહ્મ લોક સુધી દ્રશ્ય સર્વ ખોટું છે. તો દેહ દ્રશ્યમાંથી મોહ છોડી દઇ, તેજ નિશ્ચય પકડ-સજ્જડ દ્રઢ પકડ, અને સત્તત્વ આત્મામાં ગેબ થઈજા. અને જો સાચું જુવે છે અને દેહ સ્ત્રી પુત્ર ધન ધામ વગેરેમાં મોહ કરે છે–તેમાં સુખની કલ્પના કરી તેનાથી સુખ ઇચ્છે છે, તો વેદની જેવી આજ્ઞા હોય તેવાં નિત્ય નૈમિત્તિક વગેરે કર્મ જરૂર કર.

વઈદે ગોળી આપીને કહ્યું કે ઘી શાંકેર બેબે પૈસાભાર લેવાં, તેમાં આ ગોળી ખાવી. હવે આજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન કરીને જો ઘી શાંકેર નથી લેતો, તો માત્રા કંઇનું કંઇ શૂળ ઉપજાવેજ. તેમ, જો ઓછાં પ્રમાણમાં લે છે તો તેથી પણ ગરમી વગેરે કાંઈ વધારે દાખવે એવો સંભવ રહે. માટે વઇદરૂપ વેદ જેમ કરવા ફરમાવે તે આજ્ઞા માનવી ઉચિત છે. બાળકને શિક્ષણ આપ્યા વગર સમજાતું નથી, નિશાળે જવાની આજ્ઞા બાળકનાં કલ્યાણ માટેજ છે. તેમ, સ્નાન, સંધ્યા, માત પિતાની શુદ્ધ

મનથી સેવા અને આજ્ઞા પાલન, દેવ ઋષિ પિતૃ તર્પણ, વિશ્વદેવ, સદ્ગુરૂ સંત સાધુ બ્રાહ્મણની સમીપ નમ્રભાવ યુક્ત રહી સુશ્રૂષા કરવી, દેવાર્ચન, અતિથી સત્કાર, વગેરે, જપ, તપ, ધ્યાન, ધારણા, સંયમ, શ્રવણ, મનન, વગેરે કરવાની આજ્ઞા આપણે વેદરૂપ પિતાનાં બાળકો હોવાથી આપણાં કલ્યાણ માટેજ–આપણો જન્મ મર્ણરૂપ ભવ રોગ કાઢી નાખી સર્વોત્તમ સચ્ચિદાનંદમય આરોગ્ય આપવા માટેજ છે એમ ખાત્રી રાખી આજ્ઞા પાળતા રહી, આશ્રમના ક્રમથી ચઢતે ચઢતે અંતિમ અભેદ બ્રહ્માત્મૈક્ય પરઃ ધામરૂપ શ્રેયસરૂપ ગિરિના ઉચ્ચતમ શિખરે સ્થિત થવાશે. ત્યારે તે ગિરિશ્રૃંગ ઉપર વસનાર એવા આપણને કાંઈ કર્તવ્ય રહેશેજ નહીં. કર્મ સર્વ નમસ્કાર અર્પિ આપણને છોડીને ચાલ્યાં જશે. એવી નૈષ્કર્મ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી કૃત કૃત્ય થવાશે. અને શેષ આયુઃ હશે ત્યાં સુધી જીવન્મુક્તિનો અકથ્ય આનંદનો ભોગવટો કરતા રહી દેહાંતે પરબ્રહ્મપદે અભેદત્વે સ્થિતીરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત થશે. **તથાસ્તુ** ॥ નમઃ સિદ્ધં ॥ હરિઃ ૐ તત્સદેવ.

૨૧–જે પ્રમાણે એક જથે નાખેલાં ભાતનાં બીજ ઉગી નિકળી તરૂ થાય છે, ત્યારે તેને ત્યાંથી ઉખેડી બીજે ઠેકાણે રોપવામાં આવે છે. ત્યાં સંપૂર્ણ રીતે તઇઆર પરિપક્વ સ્થિતિએ આવી ભાતનાં કણુસાં ભરાય છે ત્યારે તે કાપી લઇ ભાત કઢાઈ, ખંડાઇ, ચોખા કરી રાંધીને ક્ષુધાને શાંત કરી તૃપ્તિ અનુભવાય છે. તેમ, વ્યવહારમાં લાગેલી વૃત્તિને વ્યવહારમાંથી ઉખેડી પરમાર્થમાં સ્થાપવી. એમાં કાંઇ ભારે શ્રમ નથી. માત્ર આમથી આમ ફરી બેસવુંજ છે. વૃત્તિ પરમાર્થમાં સ્થપાઇ કે પછી શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસથી અપરોક્ષ જ્ઞાન થયા પછી નિઃસંકલ્પ સ્થિતી થઇ નિત્ય તૃપ્તિ અનુભવાય છે.

વળી, જેમ એક બાજુ તરફ જે રમકડું રમતું હોય, તે બાળકને બીજી બાજુએ ફેરવવું હોય તો પેલું રમકડું લઇને તે આપણી ધારેલી બાજુએ મુકી દેવું. એટલે તે બાળક એની

એળેજ તે બાજુએ ફરી બેસશે. તેમ, આ વ્યવહારમાં અનુકુળ બુદ્ધિ છે તે પ્રતિકુળ કરી દઇ, પરમાર્થમાં અનુકુળ બુદ્ધિ કરવી. એમાં કાંઇ મેહેનત નથી. પણ અનેક કર્મો કરી યજ્ઞો કરીને સ્વર્ગાદિ લોકમાં જવાને અથવા બીજાં સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ શરીરો (તે કર્મના ફલ ભોગ માટે) ધરવાને યત્ન-મેહેનતની જરૂર રહે છે. વૃત્તિને આ સંસાર તરફની બાજુથી ફેરવીને આત્મ તત્વાભિમુખ કરવી, તેમાં મેહેનત નથી.

૨૨-અસંકલ્પ-નિઃસંકલ્પરૂપ શસ્ત્રથી સંકલ્પ જાળને કાપી નાખી, બીજો કોઈ સંકલ્પ અંકુર ઉગવા જાય-ડોકિયું કાઢે કે તુરત તેને ખોદી ઉખેડી કાપીને જ્ઞાનરૂપ અગ્નિમાં હોમી દેવો.

મનનુંજ મુંડન કરી નાખવાનું છે. કામ ક્રોધાદિરૂપ કેશના ગુચ્છ જે એ મનનાં શિર ઉપર છે તે મુંડી નાખો.

સોમલથી મૃત્યુ થાય છે, પણ તેજ સોમલ મારીને તેની ભસ્મ કરીને ખાવામાં આવે તો તે સોમલથી મરતો બચે છે, તેમ વૃત્તિ (મન)થીજ વિષય વાસનાના વિકારો મનમાં ઘાલી-ઘુસાડી દીધા છે, તે વૃત્તિ (મન)થીજ ધોઇ નાખો. જેમ, વરસાદથી કાદવ કીચડ થઇ રસ્તો ખરાબ થઇ જાય છે, અને વરસાદથીજ (જોરમાં વૃષ્ટિ પડવાથી) બધો કાદવ ધોવાઇને આરસી જેવી જમીન થાય છે, તેમ મનથીજ મનને શુદ્ધ કરો. અર્થાત્ શુભ વાસના-ઉત્તમ વિચારો વડે મલીન વાસનાને ધોઈ નાખો.

તમે ફક્ત એક યજ્ઞ કરવાનો સંકલ્પ કરો, પણ તે એક સંકલ્પના પેટમાં (ગર્ભમાં) હજારો સંકલ્પરૂપ બચ્ચાં રહ્યાં છે. બ્રાહ્મણો શોધી લાવવા, દ્રવ્ય જોઈએ, હોમવાની અનેક વસ્તુઓ તથા ભોજનની અનેક સામગ્રી જોઈએ, રક્ષક જોઇએ, પછી તે યજ્ઞ કરતાં વિઘ્ન થાય નહીં તે સંબંધમાં અનેક તર્ક વિતર્કોનાં ટોળાં અંતર પ્રદેશમાં ઠામઠામ ખડાંજ હોય. એ વગેરે અનેક પ્રકારના અનેક સંકલ્પોની પલટણ, પેલા મુખ્ય એકની પાછળ ખડી છે. તેથી મુખ્ય તાત્પર્ય એજ છે કે, સંકલ્પ રહિત સ્થિતીજ સુખની હેતુ છે.

૨૩–એક મહાત્મા કથા વાંચે છે ત્યાં ઘણા શ્રોતા આવે છે. કથામાં આવ્યું કે, બ્રહ્મહત્યા એવી છે કે રાત્રે પણ સુતા પછી છાતીપર આવી ચુંસી લે છે. તે સાંભળી એક શેઠને સંસ્કાર પડેલા. બે ત્રણ દિવસમાંજ કંઇ બીલાડી આવી બહુ ખોટાચાટી કરવા કરતી હતી તેને મારતાંમાં તો મરી ગઈ. તેને કઢાવી નંખાવી તો ખરી, પણ રાત્રે જાણે છાતીપર આવી બ્રહ્મહત્યા ચઢી બેઠી હોય તેમ, દીવો ઓલવ્યા પછી, ભારે ભારે લાગ્યું; અને તે ભ્રાંતિ ઠસતી ગઇ. રોજ બ્રહ્મહત્યા છાતીપર બેસી ચુંસે છે એમ દ્રઢ થઈ ગયું. તેથી સુકાતો ચાલ્યો. દસબાર દહાડે બહુ ગળાઇ ગયલો જોઇ ગુરૂએ પુછયું ત્યારે કહે છે કે, મહારાજ ! આવી રીતે બીલાડી મરી ગયલી તે બ્રહ્મહત્યા રોજ મને ચુંસે છે તેથી આમ સુકાઇ જાઉં છું.

ગુરૂએ કહ્યું કે, ઠીક, ત્યારે બ્રહ્મહત્યા મને આપી દે. મારામાં ઘણીએ બધી પડી છે તેમાં એ પણ એક પડશે, તે સાંભળી શેઠે પુછયું કે શું ખરચ થશે ? ગુરૂ કહે, પચાસેક રૂપીઆ. કેમકે જો ખરચ નહીં કહે, તો શ્રદ્ધા બેસે નહીં. તેથી ગંગા કાંઠે જઇ કાંઈ હોમ, જપ, પૂજા, વગેરે કરાવી પચાસેક રૂપીઆ તેવાં દાન પુણ્યમાં ખરચાવી ગુરૂ કહે, ચાલો હવે સંકલ્પ કરીને મને આપી દો. શેઠે હાથમાં પાણી લઈ સંકલ્પ કીધો કે, બ્રહ્મહત્યા તમને આપી. ગુરૂએ પાણી પોતે હાથમાં સ્વિકારી કહ્યું કે, મેં લીધી. પછી ઘેર ગયા. રાત્રે શેઠ સુખે સુતો. પોતાનાં મનથીજ ભય–ભ્રાંતિ–શંકા જેવી પેંસાડી દીધેલી તેવી ખસેડી કાઢી ત્યારે શરીરે પુષ્ટ થવા લાગ્યો. શેઠને પુષ્ટ થયલો આરોગ્ય જોઈ થોડે દહાડે ગુરૂ કહે, ભાઇ ! મારાં અનંત અપાર જ્ઞાનઘન અનંદમય બ્રહ્મ અગ્નિમાં હત્યા અને ભુત અને પાપ પુણ્ય બધાં ભસ્મી ભૂત હુવાં બ્રહ્મરૂપ થઇ રહે છે. મારામાં કાંઇંજ રહેતું નથી. જે આવે છે તે તદ્રૂપ બ્રહ્મેવ બની રહે છે.

તાત્પર્ય કે, એકજ અદ્વૈત જ્ઞાનમય તત્ત્વ પૂર્ણ એક રસ વ્યાપક ભરેલું છે તેમાં કલ્પિત જગત જે અધ્યસ્ત છે તે વિષયક બંધ મોક્ષ વગેરેની શંકા–કલ્પનાને માટે અવકાશજ ક્યાં છે ? ! મન પોતાની મેળેજ મળ પેદા કરે છે, અર્થાત્ રાજસી તામસી વૃત્તિઓ રૂપ મેલથી મેલું થાય છે. અને મનજ પોતાની મેળે પાછું તે મલિનતા–મેલને સાત્વિકવૃત્તિ રૂપ બ્રહ્માત્મૈકય જ્ઞાન રૂપ શુદ્ધ જળથી ધોઈ નાખે છે. **मन एव मनुष्याणां कारणं बंध मोक्षयोः** ॥

૨૪–સ્વપ્નમાં મનજ અનંત સૃષ્ટિ રચીને તે રૂપ થઈ રહે છે, અને સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે. પણ જાગ્યો કે ઝટ મન દોડ્યું. વ્યવહારમાં તત્તદ્ભાસનાથી જ્યાં ત્યાં વળગે છે. કદાપિ સંપ્રજ્ઞાત સમાધિમાં જાય છે તો ત્યાં, જેટલીવાર સુધી નિરૂદ્ધ રહે તેટલીવાર સંકલ્પ નથી, પણ તેમાંથી ઉત્થાન કાળે, ગમે ત્યાં પૂર્વની વાસના સંસ્કારને લઇને તેમાં લાગી જાય છે. અસંપ્રજ્ઞાત સમાધિમાં પણ તેટલીજવાર નિરૂદ્ધ રહે છે; અને બહાર પડતાં–ઉત્થાન કાળે તરત દ્રશ્યમાં બાઝે. પરંતુ દેહાદિ પ્રપંચ માત્રને મિથ્યા જાણી લે, અને ચિન્માત્ર ભાવના દ્રઢ થાય, અર્થાત હુંતો એક બ્રહ્મજ્ઞાન સ્વરૂપ આનંદઘન છું, અને આ સર્વ જે ભાસે છે તે કાંઇજ નથી, એવી નિરાવર્ણ દ્રષ્ટિ થઈ જાય, તો પછી તે રીતે મરી રહેલાં તેનાં, તે, મનથી કાંઇજ ભય નથી. નિરંતર અભય અખંડ વ્યાપક પૂર્ણ બ્રહ્મ રૂપજ છે.

જેટલુંરૂપ–દ્રશ્ય આકાર માત્ર છે તે સર્વ નામમય છે. ઘટની આકૃતિ છે, તે ઘટ એ બે અક્ષર નામમય છે. નામ માત્ર જેટલાં છે તે સર્વ ૐકારમયજ છે. અને ૐ કાર છે તે બ્રહ્મરૂપ છે, તોપછી રૂપ અને નામ સઘળું બ્રહ્મરૂપજ સિદ્ધ થયું, ત્યાં મનને મોહથી પ્રથક સમજવાનું છેજ ક્યાં ! !

ઉપલી બેહુ રીતે બ્રહ્માકાર વૃત્તિ સુદ્રઢ થયા પછી એટલે દ્રઢ અપરોક્ષ થયા પછી વગર સમાધિએ અને વગર સુષુપ્તિએ મનને કહિયે કે, જા, દોડ, હવે કયાં જાય છે તે જોઈએ છીએ.

આ પ્રમાણે અસંગ સાક્ષી દ્રષ્ટા પદે અડગ સ્થિત રહેનારને અખંડ સમાધિ લાગી જાણો; દ્રષ્ટિ તદ્દન બદલાઇ ગયલી-મન તેનું અમનભાવને પામી બ્રહ્મમય થઇ ગયલું તે હવે ક્યાં જશે! તત્વજ્ઞાન પૂર્વક યથાર્થ મનોનાશનું એ સ્વરૂપ છે.

૨૫-શુકલ પક્ષની દ્વિતીયાના ચંદ્રનું દર્શન કરવું છે. તે તો મહા આકાશમા ઘણો સૂક્ષ્મ છે, કોઇ યુક્તિ ઉપાયથી જોનાર બતાવે તો જણાઇ શકે. જેણે જોયો છે તે તો પ્રત્યક્ષ જુવે છે અને ગર્જના કરી છાતી ઠોકીને કહે છે કે, આ રહ્યો-જુવો. પણ નજર પોચતી નથી. ત્યારે તે જ્ઞાતા પુરૂષે ચંદ્ર તેને બતાવવાનો આશય મનમાં રાખી, યુક્તિ વાપરી કહ્યું કે, પેલાં વિશાળ વૃક્ષની પશ્ચિમ તરફની શાખા ઊંચે આવી રહી છે તે જુવો. શાખા શા માટે બતાવી? પરિણામે ચંદ્રનું દરશન કરાવવાનાજ હેતુથી. શાખા બતાવી ત્યાં જ્યારે દ્રષ્ટિ ઠરી, ત્યારપછી કહ્યું કે, હવે તે શાખાની જમણી બાજુએ ઉર્ધ્વ-ઊંચેથી જુવો. ત્યાં દ્રષ્ટિ ઠરી કે પછી કહ્યું કે, હવે આકાશમાં અમુક તરફ આવી રીતે જુવો. આવો સૂક્ષ્મ આવી આકૃતિનો આવા પ્રકારનો ચંદ્ર તમને જણાશે, એમ કરી ચંદ્રનાં સ્વરૂપનું વર્ણન કીધું કે તે જોનારાની દ્રષ્ટિનો વિષય તે ચંદ્ર થયા પછી વર્ણન સાંભળ્યા પ્રમાણેજ તેનું સ્વરૂપ છે એવી ખાત્રી થઇ ત્યાં ઠરે, અને કૃત કૃત્ય થઇ સંતોષ પામે. એ રીતે યુક્તિથી બતાવેલા ક્રમ પ્રમાણે દ્રષ્ટિ ઠરાવતાં જ્યાં ચંદ્ર સાથે સંલગ્ન થાય છે, કે તેજ ક્ષણે પૂર્વની બધી યુક્તિઓ, સાધનો, જોવાનો શ્રમ અને પ્રયત્નરૂ કર્મ (શાખા, વૃક્ષ, ભોભ, જમણી બાજુ, ઊંચું નીચુ, વગેરે સર્વ) પડયાં મુકી-છોડી દઇ, ઇષ્ટ પ્રાપ્તિથી આનંદ થતાં વૃત્તિ અથવા દ્રષ્ટિ ચંદ્રમાંજ સ્થિર થાય છે-કૃત કૃત્ય થાય છે. ચંદ્ર દર્શન માટે કર્તવ્ય સાધન અને શ્રમ હવે કાંઇ બાકી રહેતો નથી. તેમ,-તાત્પર્ય કે, વેદ ભગવાનેજ यतो वा इमानि भूतानि जायंते॥ જેમાંથી આ પૃથિવ આપ તેજાદિ ભૂતો થાય છે એમ કહીને અધ્યારોપ કરીને જગતની ઉત્પત્તિ કહી. શા હેતુથી કહી?

અંતે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મતત્વનો લક્ષ કરાવવાનેજ માટે કહી. તેમાં મનુષ્યોમાં અધિકાર પ્રમાણે બ્રાહ્મણાદિ વર્ણ ઠરાવી તે ચારે વર્ણના ધર્મ કર્મ ઠરાવી નિયમો બાંધ્યા. વિધિ નિષેધ કહી કર્તવ્ય અકર્તવ્ય સમજાવ્યું. નિષ્કામ કર્મ, ઉપાસના ધ્યાન ધારણા એકાગ્રતા સંયમ વગેરે સાધનો સમજાવ્યાં. શામાટે ? આત્મલક્ષ કરાવવાનાજ હેતુથી. જગતની કલ્પના કરીને તેમાં ઇશ્વર પ્રીત્યર્થે કર્મ ઉપાસના વગેરે કરતાં તેનાથી ચિત્તની શુદ્ધિ થયેથી જ્ઞાન થતાં-આત્મ દર્શન થતાંજ સર્વ સાધને, વિધિ નિષેધ, કર્તવ્ય અકર્તવ્ય વગેરે એની મેળેજ પડયાં રહેશે-છુટી જશે. તે વખતે વેદ મહારાજ તરત જગતનો અપવાદ કરે છે કે, नेह नानास्ति किंचन. આ અનેક રૂપે પ્રતીત થતું (જગત) કાંઇજ નથી. सर्वं खल्विदं ब्रह्म નિશ્ચય-ખરૂં કહીએતો-વાસ્તવે આ બધું બ્રહ્મ છે, અને હું પણ બ્રહ્મ છું. જેમ, ઘટ છે તે વાસ્તવે ઘટ નથી, મૃત્તિકાજ છે; કડાં કંઠી સાંકળાં વીંટી એ બધું કાંઇ નથી, સુવર્ણજ છે. તેમ, ભ્રાંતિ રહિત થતાં-સમ્યક્દ્રષ્ટિ થતાં સર્વત્ર આત્મ દર્શનજ કરે છે તેને કોઈપણ કર્તવ્ય શેષ રહેતું નથી.

ઘટ કયાં છે ? એ પ્રશ્નના જવાબમાં એક વિદ્વાન કહે છે કે, મુત્તિકામાં છે; અને એક મહાશય કહે છે કે, પાણીઆરામાં છે. એ રીતે નામ રૂપથી ઘટને જોનારની દ્રષ્ટિમાં અને મૃત્તિકામાં નામ રૂપની કલ્પનાવાળો ઘટ અધ્યસ્ત (કલ્પિત-મિથ્યા) છે, એમ જોનારની દ્રષ્ટિમાં ફેર છે. તેમ, નામ રૂપવાળું આ જગત આત્મતત્વમાં કલ્પિત હોવાથી મિથ્યા છે. પરમાત્માજ જગતરૂપે પ્રકાશી રહ્યા છે. हरिरेवं जगत जगदेव हरिः એ દષ્ટિજ અભયપ્રદ અને પરમ સુખની હેતુ છે. એવી અભેદ દષ્ટિવાળા જીવન્મુક્ત મહાત્માને કાંઇ કર્તવ્ય શેષ રહેતું નથી. अस्तु. हरिः ॐतत्सत्.

૨૬-એક શેઠનો પુત્ર હતો. તે શાળામાં ભણતો હતો. તેના ઉપર તેની માતાનો નિઃસીમ પ્રેમ હતો. એક દિવસ તે પુત્રને સખ્ત તાવ આવ્યો ત્યારે તેની માતાએ કડુ, કરીઆતુ, કોલમ, લીમ

ડાની ગળો, કાળીજીરીનો ઉકાળો કરી પાવા માંડયો, કેમકે તાવને કાઢવાનો સરળ ઉપાય એ હતો. પણ કડવાટ જોઈ જાણીને છોકરાએ તે પીધો નહીં. માતાએ બહુ સમજાવ્યો કે, ભાઇ, એ પીધા વગર આવો ભયંકર તાવ જવાનો નથી; એ પીશે તો તાવથી મુક્ત થઇ તું સુખી થશે; પરંતુ તે છોકરો તો કડવું ઓસડ જોઈને "હા" કહેજ શાની !! નહીંજ પીધું. હવે માતાનાં મનમાં તેનું હિત કરવાનું તો હોયજ. તે તો એમજ ઇચ્છતાં કે ક્યારે પીએ, અને ક્યારે તાવ જાય. એવી માતાની તો ઘણીએ લાગણી, પણ ભાઇ જ્યાં ઓસડનું પાત્ર પાસેજ આવવા નહિં દે, ત્યાં શું કરે, ત્યાં માઇની ચિંતા શું કામ કરે? છતાં માતા બહુજ દયાળુ હોય છે તે સાથે બુદ્ધિમતિ હતાં તેમણે યુક્તિ રચી.

નિશાળના ચાર પાંચ છોકરાઓ જે એ ભાઇના દોસ્ત-મિત્રો હતા તેમને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. અને કહ્યું કે ભાઈઓ ! આ મારા મનુભાઇને આટલો બધો તાવ આવે છે તેની ખબર લેવા પણ આવતા નથી? છોકરા કહે, તેથીજ નિશાળે આવતા નથી. માજી ! બહુ તાવ આવે છે કે? માજી બોલ્યાં, હા ભાઈ, જાણે લોઢું ધીકેછે. ભાઈ, આજે તમે પાછા આવજો અને પાસે (જરા દૂરથી) બેસજો. હું પછી અજાણી થઇને ઘરમાંથી આવીને તમને પુછીશ કે, ભાઇઓ ! આ તમારી ચોટલી આટલી લાંબી શાથી વધી, તે ઉપાય મને કહેશો ? તે વખતે તમે મને કહેજો કે, કડુ કરીઆતુ, કોલમ, કાળીજીરીનો અઢી શેરનો ઉકાળો કેટલાક દહાડા સુધી પીધો ત્યારે આવી લાંબી ચોટલી થઈ છે. ઠીક, કહી છોકરા ગયા. ચાર વાગે નિશાળેથી છુટી પેલા સોબતી આવ્યા. મનુભાઈ તો માથે ઓઢીને પોઢીજ રહ્યા છે, ત્યાં પથારી પાસે બેઠા, એટલે માજી આવ્યાં ને પુછ્યું કે તમે તમારા ભાઈબંધની ખબર લેવા આવ્યા હશો, બીજી વાતો કરતાં માજી બોલ્યાં કે, ભાઇઓ ! આ તમારી ચોટલી આવડી લાંબી શું કરવાથી થઇ ? એટલું સાંભળતાં પેલા

મનુભાઇની જિજ્ઞાસા ખીલવા માંડી, અને મોઢેથી લુગડું અસેડી નાખ્યું. માતા જાણુતાંજ હતાં કે ભાઇને ચોટલી ખૂબ મોટી કરવાની ઉત્કટ જિજ્ઞાસા છે, અને તેના ઉપાય પુછયા કરતો હતો. તેથી માતાએ તેની રૂચિ-ઇચ્છા ઉપર લક્ષ રાખી આ યુક્તિ રચી હતી.

પેલા છોકરા બોલ્યા, માજી! શું તમે નથી જાણુતાં? એ તો હમે કહું કરીઆતુ કોલમ ગળો જીરીનો ઉકાળો અઢી શેરનો ઘણા દહાડા સુધી પીધો ત્યારે આવી ફક્કડ લાંબી ચોટલી થઇ છે. એટલું કાને પડતાંજ તરત મનુભાઇ બેઠા થઇ બોલ્યા કે, હમણાં ને હમણાં એ કહે છે તે દવા લાવ, લાવ લાવ, હે માતા! જલદી લાવ. માતાએ તે તઇઆરજ રાખેલો હતો. થોડી વારમાં લાવી આપ્યો. તેને ઉપાડી કડવું કટાણું મુખ કરીને પણ બધો પી ગયો. હવે શા માટે પીધો? તેની પોતાનીરૂચિ-ઈચ્છાની તૃપ્તિ થ-ાનું સાધન સમજીને અર્થાત્ ચોટલી વધવાની ઉમેદથી.

એ રીતે આઠેક દહાડા પીવાથી તાવ તો સમૂળગો ગયો, પણ ચોટલી વધવાને બદલે ઉલટી માથાંમાં તાળ પડી ગઇ અને હતા તેટલા વાળમાંથી પણ ગયા.

તાત્પર્ય કે-જન્મ મર્ણનાં ભ્રમણ રૂપ અજ્ઞાન જ્વર આવ્યો છે. કોને? શ્રેષ્ઠના પુત્રને અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ તો ફક્ત એકજ પરમતત્વ સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા છે તેના સંકલ્પ સ્ફુર્ણરૂપ ભ્રાંતિને વશ પડવાથી જીવત્વ પ્રાપ્ત અમુક વ્યક્તિ રૂપ જીવને દેહાધ્યાસની દ્રઢતાને લીધે.

એ ભ્રાંતિ રૂપ અજ્ઞાન તાપ જવો, એજ કર્તવ્ય છે. તેના ઉપાયને માટે વિવેક વૈરાગ્યાદિ સાધન બહુ કડવાં-કઠિણ લાગે છે. કેમકે જન્માંતરથી રાત દહાડો વિષયાસક્તિમાં રચી પચી રહેલો તેને છોડવાનું મન નહીંજ થાય, એ તે વળી કેમ બને!!

વેદની શ્રુતિરૂપ માતા દરેક પુત્રનાં મનની રૂચિ-ઇચ્છાથી વાકેફ હોય છેજ. તેથી તે ઉપર ધ્યાન રાખી દરેકના જુદા

જુદા અધિકાર પ્રમાણે તેની ઇચ્છા પૂર્ણ થવાની લાલચ આપી, કર્મ, ઉપાસના, જ્ઞાન, ભક્તિ, યોગ, વગેરે રૂપ ઔષધ પાવાને આવી યુક્તિ રચે છે. અર્થાત્ યજ્ઞથી સ્વર્ગ મળે છે, ત્યાં સ્ત્રીરત્ન અમૃત વગેરેના વૈભવ મળે છે, જ્ઞાનથી મોક્ષ મળે છે, ભક્તિથી ભગવાન મળે છે, યોગથી સમાધિ અને સિદ્ધિઓનો લાભ થાય છે. વગેરે ગુણોનાં ન્યુંનાધિકપણાંથી જુદા જુદા અધિકારવાળા ચાતુર્વર્ણ્ય તે તે પુત્રોની ઇચ્છાનુસાર, સંત મહાત્મા ઋષિ મુનિ રૂપ સાક્ષીઓથી ખાત્રી કરાવી, ભગવતિ શ્રુતિ માતા પુત્રોની (અધિકારી જનોની) રૂચિ પ્રમાણે ઓસડ આપી, પુત્રોનો ભ્રાંતિરૂપ તાવ ખસેડવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેઓને શાંતિનું ભાન કરાવે છે, તેથી પછી (વાળ જતા રહેવા રૂપ) સંસારનાં વિષય સુખો જે મળેલાં હોય, તે પણ જતાં રહી વૈરાગ્યથી એક અખંડ સ્વરૂપાકાર થઇ રહે છે. તેથી તાવ-અજ્ઞાન જ્વર જતો રહે છે. એજ ઉભય પક્ષની-મા દીકરાની કૃતાર્થતા અથવા કૃત કૃત્યતા છે. અર્થાત્ માતાનું કર્તવ્ય એ હતું કે કોઇ પણ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી ઔષધોપચાર આપી પાઇને પુત્રને સુખશાંતિ પ્રાપ્ત કરવી. અને પુત્રનું કર્તવ્ય એ હતું કે, દવા પીવારૂપ એટલે વિવેક વૈરાગ્યાદિ ધારણ કરવારૂપ સાધન સિદ્ધ કરીને ભ્રાંતિરૂપ જ્વર કાઢી નાખી નિર્ભ્રાન્ત નિરાવર્ણ પરમ સુખરૂપ થઈ રહેવું.

એવી ઉભય પક્ષની ઈચ્છા સિદ્ધ થવી, એજ તેઓની કૃતાર્થતા છે. વર્ણાશ્રમોચિત ધર્મ કર્મ બીલકુલજ જે કરતો નથી, અહર્નિશ દ્રવ્યના લોભથી તે મેળવવામાં લાગ્યો રહે છે, અને સ્ત્રી ધન સ્વર્ગાદિસુખના અનેક પ્રકારના વિષયોમાં અત્યંત આસકત રહી મોક્ષનાં દ્વારરૂપ આ ઉત્તમ મનુષ્યજન્મ ગુમાવી દે છે એવા લોક પોતાની રૂચિ પ્રમાણે તે, બધા વિષયો પણ અમુક અમુક યજ્ઞ યાગ વ્રત તીર્થસેવન વગેરે તથા ભક્તિ ઉપાસનથી પણ મેળવી શકે છે, માટે તે જોઇએ તો તેને માટે પણ કર્મ-સકામ કર્મ, દેવની ઉપાસના કર્તવ્ય છે. એમ કહી શ્રુતિમાતા તે બાળકને રસ્તાપર લાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પછી

સંસ્કાર વશાત્, સાધુ સંગથી, ઇશ્વરાનુગ્રહ પ્રસાદથી, અગર બીજી કોઈ રીતે જ્યારે સંસારનાં સ્ત્રી પુત્રાદિની ઉપાધિથી થતાં દુઃખો અનુભવે છે, અનેક વ્યાધિ આધિથી શરીર મનની પીડાથી ખૂબ ગભરાય છે ત્યારે તે સર્વ દુઃખથી મુકત થવા ઇચ્છે છે. એ રીતે વિવેક વૈરાગ્યને થોડે થોડે પણ તેનાં ચિત્તમાં સ્થાન મળવાથી તેઓ એને સદ્ગુરૂ સંતના સંગમાં તાણી જઇ અંતે ઉત્તમાધિકારી બનાવી બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્તિદ્વારા સ્વયંસચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસ્વરૂપે અભિન્નત્વ પમાડી છોડે છે.

૨૭-૩૦ અથવા કપાસ, અગ્નિ, અને તેલ, એ ત્રણે વિરોધી છે, છતાં ત્રણનો યોગ થવાથી જેમ પ્રકાશરૂપ કામ કરે છે, તેમ, સત્વ, રજ, તમ, એ ત્રણે ગુણો વિરોધી છે, તોપણ એક એકને પ્રવૃત્તિ કરાવવામાં હેતુભૂત છે.

नाहि कश्चित् क्षणमपि जातु तिष्ठत्य कर्मकृत् ॥
कार्य ते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृति जै गुणैः ॥

તે ગુણો કંઇ કંઇમાં પણ પ્રવૃત્તિ કરાવે છે. ક્ષણ પણ કોઈ કર્મ કર્યા વગર રહેતું નથી. તે પ્રવૃત્તિ શી રીતે કરે છે તે કહેવાય છે. પ્રથમ તો जानाति એટલે જાણે છે. પછી इच्छति તે મેળવવા ઇચ્છા કરે છે. પછી यतति તેને માટે યત્ન કરે છે.

ઇષ્ટ સાધનતા જ્ઞાન વગર પ્રવૃત્તિ થતી નથી-સુખનો હેતુ જાણે તોજ પ્રવૃત્તિ કરે છે, બધાને એકજ સાધનમાં ઇષ્ટ જ્ઞાન હોય, એવું બની શકતું નથી. ભિન્ન ભિન્ન વિષયમાં સઉને રૂચિ હોય છે. તે બધાનું પ્રથક પ્રથક તો વર્ણન થઇ શકેજ નહિં, પરંતુ તે સર્વનો સમાસ બે શબ્દમાં થાય છે. પ્રેયસ્ અને શ્રેયસ્

ઐહિક અને આમુષ્મિક સુખનાં સાધન, અર્થાત, સ્ત્રી પુત્રો ધન ધાન્ય ગાડી વાડી લાડી માન મહત્તા વગેરે આ લોકનાં સુખ, તથા સ્વર્ગ વૈકુંઠ કૈલાશ ગોલોકાદિ પરલોકનાં સુખ છે તે સર્વ પ્રેયઃમાં ગણાય છે

પરમપદ પ્રાપ્તિ–બ્રહ્મમયત્વ–કૈવલ્ય મોક્ષનું સાધન છે તે શ્રેયઃ છે. યથાર્થ વિવેકીને તો સર્વ ઇચ્છા માત્ર હેય–ત્યાજ્ય છે. પરંતુ જો તે છેક છોડી ન શકાય તો મોક્ષમાં ઇચ્છા કરવી. इच्छाहि सर्वथा त्याज्य सचेत् कर्तुं न शक्यते ॥ मोक्षेएव सा कर्तव्या भवबंध विनाशिनी ॥

પ્રેયસ્‌નું ફળ જન્મ મર્ણની પ્રાપ્તિ, અને શ્રેયસ્‌નું ફળ જન્મ મર્ણથી મુકિત એટલે કલ્યાણ છે.

આ વિશ્વમાં પુરૂષ તો એક પરમાત્માજ છે; તે પ્રભુએ પોતાનો કિતાબ (Title) મનુષ્યને આપ્યો અર્થાત્ પુરૂષપદ આપ્યું, છતાં મનુષ્ય જન્મ લઈ પુરૂષ જો પોતે પરમાત્માને ન જાણે તો તેને આત્મહત્યારો (ચાંડાળ) કહયો છે पुमान् भवाब्धिं न तरेत् स आत्महा ॥ શરીરરૂપી મજબુત વહાણ મળ્યું સદ્‌ગુરૂ કર્ણધાર છે, અનુકુળ વાયુ છે, તો પછી વિલંબ શા માટે કરો છો! જાગ્રત થાવ, હે બંધુએ! મોહ નિદ્રાથી જાગો. આહાર, મૈથુન, ભય, નિદ્રા વગેરે બીજું બધું તો જે પશુયોનિમાં પણ છે. તેનુંતેજ તમે કર્યા કરો અને આયુષ્ય ગુમાવી નાખો, તો તમે પશુથી પણ નીચ છો બીજા જન્મો (અન્યયોની)માં જે કામ ન થઈ શકે તે કરવાની યોગ્યતાવાળુ આ મનુંષ્યતનુ છે, છતાં પ્રમાદી બન્યા રહી પશુના પિત્રાઇ શા માટે થાવ છો!! અનેક યોની–જન્મોમાં ધકકા ખાતાં ખાતાં મોક્ષના દરવાજામાં આવી પોંચ્યા છો તે છતાં હવે ભ્રષ્ટ થાવ–ચુકશો તો महती विनष्टिः મોટી હાનિ. સમ અને વિષમ સર્વમાં પરમાત્માને સમ જોઈને અમૃત થવું. એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે તે કરી અમૃત થાવ. એ રીતે ઋષિમુનિ આદિ અનેક સત્પુરૂષો અને શાસ્ત્રોનો ગર્જનાથી જગાડતો ડિંડિમ છે.

શ્રેયસ્‌નાં સાધન, ભકિત યોગ, અને જ્ઞાન યોગ છે. બીજા ઉપાય નથી. તે ત્રણમાંથી ગમે તે એકનો આશ્રય કરો. શ્રી કૃષ્ણે ઉધ્ધવજીને ભાગવતમાં કહ્યું છે કે ડેલી દીપક ન્યાય પ્રમાણે ભકિત અને જ્ઞાનની વચમાં કર્મયોગ છે તેથી તે બહુને ઉપકારક છે.

कर्मणा बध्यते जंतु विद्ययाच विमुच्यते॥ અર્થાત્, પ્રાણીને કર્મથી બંધન થાય છે. અને જ્ઞાનથી મુકત થાય છે. એ ખરૂં છે. પરંતુ જે કર્મથી બંધન થાય છે તે નિષ્કામ કર્મ કરવાથી નહિં-નિષ્કામ કર્મ તો અંતઃકરણની શુધ્ધિ કરે છે કે જે ચિત્તશુદ્ધિ મોક્ષની હેતુભૂત છે; પરંતુ સકામ કર્મ છે તે બંધનના-ભવભ્રમણનાં હેતુ-કારણરૂપ છે. જેમ રજ (ધુળ) છે તે એકની એક છે, પણ વાસીદું વાળતાં ઉડે, તથા ઊંટ બકરાંનાં ચાલવાથી ઉડે છે તે ધુળના સ્પર્શથી સ્નાન કરવાની આજ્ઞા શાસ્ત્ર આપે છે. અને ગુરૂ પાદુકાની ધુળ, ગાયોનાં ચાલવાથી ઉડતી ધુળ, તથા બાળક ધુળમાં રમી તેનાં અંગની ધુળ આપણે દીલે સ્પર્શ થવાથી પુણ્ય પ્રદ છે. તેમ બધાં કર્મ કંઇ બંધનનાં હેતુ નથી. કામના રૂપ ઉપાધિથી બંધનનાં હેતુ થાય છે. સંકલ્પ-ઇચ્છા-કામનાથી વિનિર્મુક્ત થઇને આસક્તિ રહિત નિષ્કામ કર્મ કરે તો તે બંધનનાં હેતુભૂત નથી.

यज्ञार्था त्कर्मणो न्यत्र लोको यं कर्म बंधनः ॥
तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसंगः समाचर ॥ વળીજુવો,
कर्मण्ये वाधि कारस्ते माफलेषु कदाचनः ॥
मा कर्म फल हेतु र्भू र्माते संगोस्त्व कर्मणि ॥વળી જુવો,
कर्मणैवहि संसिद्धि मास्थिता जनकादकः ॥
लोक संग्रह मेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि ॥ ભ० ગીતા०*
शान्तोदान्त० એ શ્રુતિ કહે છે કે, શાંત, દાન્ત (ઇંદ્રી-

* શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ઉપર સ્વામિ ચિદ્ઘનાનંદજીએ ભાષ્ય વગેરે અનેક સમર્થ ટીકાકારનાં વિચારોમાંથી સાર દોહન કરીને જે ટીકા કરી છે તે, વિષ્ણુરૂપ શ્રી જ્ઞાનેશ્વર મહારાજની ટીકા તથા શ્રી વિષ્ણુ બાવા બ્રહ્મચારીની ટીકા એ લક્ષપૂર્વક (એ શ્લોકો માટે) જોવી અત્રે ગ્રંથનો વિસ્તાર વધી જવાના ભયથી લખવું ઉચિત ગણ્યું નથી.

ઓનું દમન કરી બધીને પોતાને વશ કરી હોય એવો), ઉપ-
રામ થયલો એવો મુમુક્ષુ જ્ઞાનનો અધિકારી છે. તે જ્ઞાન માટે
તેણે ગુરૂ પાસે જવું तद्विज्ञानार्थं सगरुमेवाभि गच्छेत् समित्पाणिः ॥
श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं ॥ જેને બ્રહ્મવિદ્યાનીજ' જિજ્ઞાસા છે તેવા અધિ
કારીએ તે આત્મ જ્ઞાન લેવા માટે હાથમાં સમીધ પત્ર પુષ્પ
શ્રી ફળાદિ ભેટ લઈને શ્રોત્રીય બ્રહ્મનિષ્ટ સદ્ગુરૂ પાસે વિનય
અને શ્રદ્ધા પ્રેમ યુક્ત બનીને શરણે જવું. ત્યાં સેવામાં રહી
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસન કરવું. વેદાંતનું શ્રવણ કરવું, સાંખ્યનું
મનન અને પાતંજલનું નિદિધ્યાસન કરવું.

કેટલાક કહે છે કે. ગુરૂમુખે तत्वमसि મહા વાકયનાં એક
વાર શ્રવણ માત્રથીજ અપરોક્ષ થાય છે. પણ બધાને માટે તેમ
બનતું નથી. હજારો અથવા લાખોમાં કોઇ એક વ્યુત્પન્ન-પરિપકવ
પૂર્વ જન્મોમાં અભ્યાસ કરી આવેલો એવોજ શ્રવણ માત્રથી
તત્કાળ સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. અન્ય સર્વને માટે તો શ્રવણ
કરી મનન કરવાનું છે. તેમાં મનને કરણ કરવાનું છે. તેનાથી
શું થાય છે. કે—

भिद्यते हृदय ग्रंथि श्छिद्यंते सर्व संशयाः ॥
क्षीयंते चास्य कर्माणि तस्मिन्द्रष्टे परावरे ॥
द्रश्यते त्वग्रया बुध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः ॥

એ શ્રુતિ પણ એજ કહે છે કે, એકાગ્ર અને સૂક્ષ્મ
બુદ્ધિથી મનન અને નિદિધ્યાસન કરવું. એમ કરવાંથીજ સૂક્ષ્મ
દર્શી મહાત્માને અપરોક્ષ સાક્ષાત્કાર થાય છે. તેનાં હૃદયની ગાંઠ
ભેદાઇ જાય છે, સર્વ સંશયો છેદાઇ જાય છે, તેનાં કર્મો ક્ષીણ
થઈ જાય છે.

तत्वमसि ઉપદેશનું શ્રવણ છે તે સહકારી છે અને મનન છે
તે કરણ એટલે સાધન છે.

दशमस्त्वमासि—દશમો તું છે, એ શ્રવણથી અપરોક્ષ થાય
છે તોપણ જેમ રત્ન આપણી પ્રત્યક્ષ થતાં છતાં તેનાં તત્વનું

સાક્ષાત્કાર થતું નથી, તેમ હું શીરીતે દશમો છું, એમ પોતે જાતે પાછો વિચાર કરી ખાત્રી કરી-તપાસી જુવે ત્યારે વિચારથી દ્રઢ અપરોક્ષ થાય છે; કેમકે શબ્દ શ્રવણ છે તે સહકારી છે અને મન કરણ છે. અને તેથીજ શ્વેતકેતુને નવ વાર ઉપદેશ કરવો જરૂર પડેલોકે, तत्त्वमसि श्वेतकेतो ! तत्त्वमसि श्वेतकेतो ! ઇત્યાદિ. (ઉપનિષદ્ જુવો.) ત્યારે તેનાં મનનથી તેને सोहं એવું અપરોક્ષ જ્ઞાન થયું હતું. માટે તત્વ સાક્ષાત્કારની જિજ્ઞાસા હોય તેમણે શ્રદ્ધા પ્રેમથી ગુરૂ ઈશ્વરની ઉપાસના વગેરે નિષ્કામ કર્મદ્વારા ચિત્ત શુદ્ધિ કરી, ચતુષ્ટય સાધન સંપન્ન રહી, સદ્‌ગુરૂ શરણુ પકડી, શ્રવણુ મનનાદિથી અવિદ્યા પડળ દુર કરવા પુર્ષાર્થ કરી જીવત્વના જુઠાં અહં મમત્વને પોતાનાં સત્સ્વરૂપમાં હોમી દેવાં; તો ઈશ્વર કૃપાથી અભેદ સાક્ષાત્કાર થશેજ. ईश्वरानुग्रहादेव पुंसामद्वैत वासना ॥ સદ્‌ગુરૂ પરમાત્મા સર્વાન્તર્યામિ ઇશ્વરના અનુંગ્રહથીજ પુરૂષની અદ્વૈત વાસના-અભેદ બુદ્ધિ-સર્વત્ર હરિગુરૂમય દૃષ્ટિ થાય છે. માટે હે સુજ્ઞજનો! કાંઈ બીજું ન બને તો कलौ केशव कीर्तनात् એ વચનને સમજીને, અર્થાત કલિમાં ભગવત્સ્મણું ચિંત્વન અનન્યત્વે સપ્રેમ શ્રદ્ધાથી કરતા રહો. ઉપનિષદમાં પણુ તે ૧૬ શબ્દનો મંત્ર અહર્નિશ જપ્યા કરનારને શ્રેયસ-કલ્યાણુની પ્રાપ્તિ કહી છે. તે મંત્ર,- हरे राम हरे राम राम राम हरे हरे, हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण कृष्ण हरे हरे. એ મંત્રને નિર્મળ શ્રદ્ધા પૂર્વક પ્રેમથી, અન્ય વિષયવાસના (ઈચ્છા) છોડીને જપ કર્યા કરનાર ઉપર પરમાત્માની કૃપા થાયછે. તેથી શનૈઃ શનૈઃ તેનું દેહાધ્યાસવાળું જીવત્વનું ભ્રાંતિજન્ય અહં મમત્વ ખપી જતાં અંતે પુરૂં ઘ્પંગળી જઈ, પોતે સ્વયંસચ્ચિદાનંદ અનંત વ્યાપકપૂર્ણુ પરબ્રહ્મ સ્વરૂપે અભેદભાવે અખંડ એકરસ બની રહે છે. अस्तु

મેરૂમણિ.-એક શેઠ બોટમાં બેઠા છે. બેસતાંજ કિનારા આગળ દસ હજારની વીંટી આંગળિમાંથી નિકળી પડી તે વખતે જે કોરણુ

આગળથી તે વીંટી નિકળી પડી તે બોટની કોરણુને પકડી રાખી; અને વિચાર્યું કે અહીંથી પડી છે એમ કહીશું એટલે મળશે. બોટ ચાલી અને પ્રહર વીતી ગયો. બોટ પચીસ ગાઉ નિકળી ગઇ ત્યારે ધીમે રહીને શેઠ બોલ્યા કે, અલ્યા ખલાસી! અહીંથી મારી વીંટી પડી તે લાવે તો દસ રૂપીઆ ઇનામ આપું. ખલાસી ખુશી થયો, પણ પુછ્યું કે ક્યાં પડી છે? શેઠ કહે, અહીંથી પડી, એમ કરી સ્ટીમર (બોટ)નું કોરણનું લાકડું બતાવ્યું, જે કે શેઠે પકડી રાખેલું હતું; અને બોલ્યા કે, પ્રહર થયો. ખલાસી હાથ પછાડતો કહેવા લાગ્યો કે, પ્રહરમાં તો પચીસ ગાઉ આવ્યા. અહીંથી પડી તે લાકડાંને જોઇને શું કરૂં !? તેમ, તાત્પર્ય કે,-શરીરરૂપ નૌકા કાળવાયુની ગતિને લીધે (જીર્ણ થતી) આગળ ચાલી જાય છે, એટલે આયુષ્ય વહ્યું જાય છે. અમુલ્ય રત્ન જે વીંટીમાં જડેલું છે એવી તે આત્મરત્નવાળી અધ્યાત્મવિદ્યા જે સ્વરૂપસ્થિતી છે તે ખોઇ બેઠા, તેને શોધી કાઢવાને (બ્રહ્મવિદ્યા મેળવવાને) યુવાવસ્થા ખરો વખત છે. તે તો વિષય સેવન, આલસ્ય, પ્રમાદ, મોજ મઝામાં વહી જવા દઇએ, અને આગળ નિકળી જઇએ. પછી વૃધ્ધાવસ્થામાં તે મેળવવા વિચાર કરીએ; પણ પછીશું બને!! કઈ વખતે શું સાધન સિધ્ધ કરે?! વાસનાના થર ચિત્તપર ચઢી ગયલા તેને કેવી રીતે કાઢી ફાડી ફેટી શકે! તેમ, ગુરૂપણ એવા મલીન ચિત્તવાળાને, સાધન સંપન્નતાથી ચિત્તશુધ્ધિ કરાવ્યા શિવાય કેવી રીતે બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપી શકે! દસતો શું પણ દસ લાખ આપતાં પણ વીંટી, વખત ચુક્યા પછી, મળી શકે તેમ નથી. તેમ અલ્પકાળમાં અને અનુકુળ યોગ્યકાળ વહી ગયા પછી બ્રહ્મવિદ્યા પણ મળી શકે તેમ નથી.

નીર્વાણ દીપે કિં તૈલદાનં ॥ દીવો હોલાઇ ગયા પછી કોડીઆંમાં તેલ રેડવું શું કામનું! ચોર લોકો દ્રવ્યને ચોરી ગયા પછી સાવધાની શુ કામની! તેમ, શરીર અને બુધ્ધિબળની યુવાવસ્થા વીતી ગયા પછી ગુપ્તવિદ્યાના ઉપદેશરૂપ તેલ નકામું છે. તેજ રીતે કામ

ક્રોધ લોભાદિ ચોર લોક, મનુષ્યની વિષયાસક્તિ, મુઢત્વ, અને
આલસ્ય પ્રમાદાદિને લીધે, આયુષ્યકાળ ચોરી ગયા પછી જ્ઞાન
મેળવવા સાવધાની બતાવેલી નકામી છે. માટે જાગ્રત થાવ,
આલસ્ય છોડો. અને સત્સમાગમ કરી પ્રાપ્તવ્ય પ્રાપ્ત કરી લેવા
કટિબદ્ધ બનો. ગયલો વખત ફરી હાથ લાગનાર નથીજ, તો
પછી શામાટે વિષયની કેફ દ્રવ્યનોમદ અને અમલદારીના
અમલમાં ખોટી બકવાદ કર્યા કરી જીતેલી બાજી હારી જાવ છો?!
માનો તો તમારી મોજ, નહિં માનો તો પણ તમારી મોજ.
લેખક તો, સંતો, સદ્ગુરૂ, શ્રીહરી, આચાર્યરત્નો, અને શ્રુતિ
શાસ્ત્રોના ડિંડિમની નકલ માત્ર દરશાવેછે, અને ઈષ્ટ સંકેતા-
નુસાર પોતાનુ કર્તવ્ય કરી કૃતકૃત્ય થાય છે. તથાસ્તુ ॥

ॐ द्यौः शान्ति रित्यादि पूर्ववत् ॥ शान्ति रस्तु हरिः ॐ तत्सत्

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन् मामनुस्मरन् ॥
यः प्रयाति त्यजन् देहं सयाति परमां गति ॥
यामधीत्य प्रयाणेतु मद्भावायोपपद्यते ॥
ॐ कार मग्रतः कृत्वा माम् नमस्कृत्य नारद ॥
एकाग्र प्रयतो भूत्वा इमं मंत्र मुदीरयेत् ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय इत्ययं ॥

॥ ॐ नमो नारायणायेति मंत्रः सर्वार्थ साधकः ॥ हरिः ॐ तत्सत्

નારાયણરાવ રણછોડજી દેશાઇએ પોતાના ધી સુરત "જૈન"
એન્જીન પ્રીં૦ પ્રેસમાં છાપ્યું.
ખપાટીયા ચકલા-સુરત.

યોજકઃ—

ભક્તરાજ માણિક્યલાલ જમનાદાસ મ્હલારજી
(સુરત)

પ્રકાશકઃ—

સર્વ શક્તિમાન સંર્વાન્તર્યામિ સદ્‌ગુરૂ પરમાત્મકૃપા
પાત્ર પ્રેમયુક્ત શ્રદ્ધાસંપન્ન દૈવી વ્યક્તિ મંડળ.
તરફથી ભ. માણેકલાલ જમનાદાસ મ્હલારજી (સુરત).